
Ertzainek eta haien familiek ETaren mehatxuaren ondorioz jasan duten bidegabekeriari buruzko txostena (1990-2011)

José Ramón Intxaurre Vitorica
Eduardo J. Ruiz Vieytez
Gorka Urrutia Asua

Pedro Arrupe Giza Eskubideen Institutua
Deustuko Unibertsitatea

2016ko maiatzaren 25a

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren
enkarguz egina

1. Sarrera. Txostenaren helburua, edukia eta denbora-esparrua.	4
1.1. Txostenaren edukia eta enkarguaren justifikazioa.	
1.2. Txostenaren helburuak eta egitura.	
1.3. Metodologia.	
2. Mehatxua objektibatzen laguntzen duten adierazleak.	6
3. Azterlanaren esparru kronologikoaren erreferentzia laburra.	6
4. Datuen aurkezpena.	8
4.1. Datu kuantitatiboaren azterketa.	8
4.2. Datu kualitatiboaren azterketa.	16
4.2.1. Ertzain izateagatik mehatxatuta. Ezkutatu ezinezko ezaugarria.	
4.2.2. Autobabesaren diziplina mehatxuaren konponbide gisa.	
4.2.3. Bidegabeko egoera baten ondorioak.	
4.2.3.1. Herstura ugaritua. Familiari egindako mehatxua.	
4.2.3.2. Eraso, isolamendua eta bazterketa. Jazarritako gizarte talde baten hiru kondena.	
4.2.3.3. Aurre egitea, mehatxuak mehatxu. Bakartasuna eta uko egitea.	
4.2.3.4. Jasandako herstura eta osasunean duen eragina.	
4.2.3.5. Mehatxua egia bihurtuta. Erasotakoak eta erailak.	
4.2.4. Gertatutakoaren kontakizuna eratzeko beharra.	
5. Antzeman diren giza eskubideen urraketen kalifikazioa.	33
6. Ondorioak eta gomendioak.	34
7. Bibliografia.	39

1. Sarrera. Txostenaren helburua, edukia eta denbora-esparrua

1.1. Txostenaren edukia eta enkarguaren justifikazioa

Eusko Jaurlaritzaren Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak txosten bat enkargatu zion 2015eko udaberrian Deustuko Unibertsitateko *Pedro Arrupe* Giza Eskubideen Institutuari. Txosten horrek ETAk Ertzaintzako kideei jasanarazi zien mehatxua jaso eta aztertu behar zuen. Zehazki, fenomeno horrek ertzainengan eta beren familiengan izandako eragina landu behar zuen azterketak, bereziki nabarmenduz zer kalte jasan zuten beren eskubideetan, talde terroristak eragindako beldurraren ondorioz¹.

Datu kuantitatiboak (inolako informazio pertsonalik gabe) Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Sailak eman ditu; azterketa honetako ikertzaile taldeak diligentzia eta konfidentzialtasun osoz erabili ditu datu horiek. Azpimarratu behar da ASERFAVITEk (Ertzain eta Terrorismo Biktimen Senideen Elkarte) txosten honen egileei emandako laguntza, ezinbestekoa izan baita ikerketa orientatzeko, aztergai dugun fenomenoak Ertzaintzari lotuta dituen berezitasunak ulertzeko eta lan hau elikatzekeo datuak eta testigantzak aurkitzeko. Era berean, ZAITUk ere (ETAk mehatxatutako pertsonen elkarte) lagundu digu azterlan hau egiten, gogotsu eta erabat eskuzabal, eta testu honek asko zor dio laguntza horri.

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak egindako enkarguan zehaztuta zetorren azterketak barne hartu behar zuen denbora-esparrua: 1990etik 2011ra. 90eko hamarkadaren lehen bosturtekoan ekin zitzaion Ertzaintzaren hedapenaren azken faseari; hala, 1995ean EAE osoa hartu zuen bere ardurapean. Aurrerago azalduko dugun kronologian ikus daitekeen moduan, Ertzaintzak gero eta presio handiagoa jaso zuen ETArek eskutik aztergai dugun denboraldi honetan. Azkenean, kidego osoari zuzendutako mehatxu esplizitu bihurtu zen. 2011ko urriaren 10ean ETAk bere jardura terroristaren behin betiko amaiera jakinarazi zuen.

1.2. Txostenaren helburuak eta egitura

Txostenak jasotzen duen informazioa lan honetarako ezarri diren helburuen arabera egituratu da. Hauek dira helburuak:

- ETAk mehatxatu zituen pertsona horiei eragin zitzaien sufrimendu bidegabearen deskripzio kuantitatibo eta kualitatibo bat eskaintzea.
- Bi gai hauetan ondorio batzuetara iristea: mehatxuz urratutako giza eskubideen argiketa; eta halako biktimen erreparazioa.

Helburu horiek betetzeko, ikerketa-taldeak edukien egitura hau garatu:

- a) Erabilitako terminologia. Mehatxua eta hori kuantifikatzen laguntzen duten adierazleak.
- b) Txostenak barne hartzen duen denbora-esparruaren testuinguru laburra.
- c) Erabilgarri ditugun datuen azterketa
 - Alderdi kuantitatiboa. ETAk Ertzaintzako kideei jasanarazitako mehatxuaren balantze kuantitatiboa egingo dugu, erabilgarri ditugun adierazleetatik abiatuta, aurreko epigrafeetan aipatutako agente mehatxatuaren kontzeptura gerturatzeko.
 - Alderdi kualitatiboa. ETArek mehatxuen ondorioz jasandako bidegabeko sufrimendua aztertu dugu, kasu esanguratsu batzuen kontaketa bidez (lehenengo pertsonan). Haien

¹ Txosten honekin batera, beste bat ere enkargatu zen, ETArek mehatxuarekin egon ziren pertsonen, gizarteko sektore desberdinetakoek, jasan zuten bidegabekeria jaso eta aztertuko zuena. Bidegabekeria horren alderdi nagusia izan zen eskolta eduki behar izan zutela, erasotik babesteko. Bi azterlanak modu paraleloan egin dira; ikuspegi metodologikoa partekatzen dute eta, hein batean, elkarren osagarri dira.

lekukotzetan, agerian geratzen da zer eragin izan duen jazarpenak eta beldurrak mehatxatutako agenteen eta haien senideen laneko eta familiako bizitzan.

- d) Antzemandako giza eskubideen urraketen kalifikazioa. Aurreko ataletan aztertutako datu kuantitatibo eta kualitatiboen interpretaziotik abiatuta, gertakarien kalifikazio juridiko bat proposatuko dugu, kontuan izanda giza eskubide jakin batzuk urratu zituztela, kaltetuek defentsarako edo ordainerako bitarteko juridikorik izan gabe.
- e) Azken gomendioak. Aztertutako datuak eta esperientziak ikusita, mehatxuaren biktima izan ziren ertzainek jasandako bidegabeko kaltea aitortzen eta iritzi publikoaren artean zabaltzen lagunduko luketen zenbait iradokizun egingo ditugu. Nahitaezkoa da egoera horien kontzientzia hartzea, enpatia izatea eta deliberatzea, kontakizun kolektibo bateratu bat lortzeko, indarkeria terrorista jasan dutenentzat bidezkoa eta ordaingarria izango dena.
- f) Erabilitako bibliografia.

1.3. Metodologia

Txosten honekin batera beste bat egin da, eskolten babesa behar izan zuten gizarte-taldeek jasandako ETaren mehatxuaren bidegabekeria aztertzeko. Bi ikerketak egiteko enkargua aldi berean egin zen eta, hein handi batean, helburu berak dituzte. Hori dela eta, antzeko metodologia erabili da bi azterketetan. Azterlana egiteko bildutako datuak aztertzeko eta aurkezteko, bi alderdi erabili ditugu: kuantitatiboa eta kualitatiboa. Ikuspegi kuantitatiboari esker, ikusgai geratzen da aztergaiaren zenbakizko dimentsioa, baita ea zer eragin izan zuen indarkeria terroristaren mehatxu berezia jasan zuten edo ETaren ekintzaren jomuga izateko aukera bereziko baldintzetan zeuden agenteen portaera- eta segurtasun-jarraibideen gain ere. Datu kuantitatibo batzuk urte naturalen arabera banakatuta daude. Denboraren aldagaiak mehatxuaren bilakaera eta hedapena ikusteko aukera ematen digu.

Bestalde, ikuspegi kualitatiboak bizi-historiak ezagutzeko aukera ematen digu, eta zenbakizko datuekin ezin dugun moduan, indarkeria terrorista zein modutara gauzatu zen eta tartean ziren agenteei eta horien osasunari nola eragin zien ulertzeko. Aukera ematen digu, halaber, jakiteko nola zabaldu zen indarkeria hori pixkanaka agenteon familietara, horien egonkortasuna kolokan jarriz. Aurrez aurreko elkarrizketak egin ziren, erdi-egituratutako galdeketa bat erabiliz, haren bidez elkarrizketa ireki bat sortzeko eta, hala, elkarrizketatuek beren testigantzen berezitasunak zehazten joateko. Elkarrizketatu guztiek beren borondatez hartu dute parte eta, noski, kasu askotan bereziki mingarriak zaizkien oroitzapenak ekarri behar izan dituzte gogora. Eskerrak eman nahi dizkiegu hemendik beren ahalegin eta eskaintza eskuzabalarengatik. Beren istorioei esker, sakonagotik ikus dezakegu bizi izan duten bidegabeko egoera, lanbide jakin bat aukeratzeagatik besterik ez, zerbitzu publikorako bokazio bizia sentiitzen zutelako. Uniformea janzteak edo horren nabarmena den lanbide bat izateak gizartean dakarren esanahiaren ondorioz, kasu batzuetan erasoak ez ziren esparru profesionalera bakarrik mugatu, familia-nukleoko beste kide batzueganaino ere zabaldu ziren. Horrek nabarmen areagotu zuen jasandako estresa eta, zenbaitetan, osasunari ere eragin zion. Oraindik ere agerikoak dira horren arrastoak agente batzuegan. Lan honetarako jasotako bizi-historien xedea da iritzi publikoari hausnarketarako elementu bat helaraztea, fenomeno horren memoria kolektiboa eratzen laguntzeko (istorioen zati batzuk azterketa kualitatiboaren atalean jaso dira). Halaber, helburua da aitorten publikoa egitea, segurtasun publikoa zaintzeko funtsezko lana bete, eta erasoak jaso zituzten (beraiek eta ingurukoek) Ertzaintzako emakume eta gizon haiei.

Jasotako datu kuantitatibo eta kualitatiboak aztertuta, hobe ikusiko dugu zer eragin eta ondorio izan zituzten mehatxuok pertsonengan, giza eskubideek ezarritako parametro etiko-juridikoaren bidez. ETaren indarkeriaren eta erasoen ondorioz Ertzaintzako agenteei ukatu zitzaizkien printzipio eta askatasunak aztertuko ditugu, indarreko araudietan ere jasotakoak (Konstituziotik hasi eta erreferentziako nazioarteko itunetara).

2. Mehatxua objektibatzen laguntzen duten adierazleak

Hasteko, ETAREN mehatxuaren fenomenoaz aztertzeko, kontuan izan behar dugu ertzain guzti-guztiek jasan zutela. Segurtasun publikoa zaintzeaz arduratzen zen erakundea zenez, Ertzaintzaren helburuek oztopatu egiten zituzten talde terroristarenak. Hainbat une historikotan, ETA konfrontazio hori azpimarratzeaz eta polizia-kidegoko agenteei eragiten zien mehatxu orokor hori esplizitu egiteaz arduratu zen². Hain zuzen ere, ertzainak ziren haren helburuetako bat.

Ondorioz, aztergai dugun hogeita bat urteko aldirian Ertzaintzako kide izan diren pertsona guztiak egon dira ETAREN mehatxupean. Alabaina, normala den moduan, denek ez dute maila berean jasan arriskuaren intentsitatea eta eragina. Jarraian aurkeztuko dugun azterketan zenbait aldagai zehaztu behar izan ditugu, mehatxu hori gauzatu zen modua eta martxan jarri ziren konponbideak modu objektiboan aztertzeko. Aztergai dugun fenomenoaren dimentsioa kuantifikatzea ahalbidetuko diguten adierazleak izan daitezke.

Aldagaiak aukeratzeko eta informazioa erabilgarri jartzeko, ikertzaileen taldeak Eusko Jaurlaritzako Segurtasun Sailaren laguntza izan du. Nabarmendu behar dugu sail horren lankidetzaz eta gogoaz; haien esku-hartzerik gabe ezin izango genukeen azterlan hau egin. Sail horretako erregistroetan jasotako informazioa erabili dugu irizpide gisa, besteak beste, txostenaren alderdi kuantitaboa diseinatzeko eta ondoren kualitatiboki sakontzeko. Aldagai horietako batzuk objektiboak dira, honako hauek kasu:

- ETAREN dokumentuetan agertu diren Ertzaintzako agenteak.
- Kidegoak berak agenteei esleitutako arrisku-maila.
- ETAK egindako atentatuak eta hildako biktimak.
- Ertzaintzaren aurkako kale borrokako erasoak.
- Zenbaki profesionala aldatzea eta ibilgailuak birmatrikulatzea, segurtasunagatik. Adierazle honek, gure informatzaileen esperientziaren arabera, mehatxu terroristaren menpe zeudela adierazten du, zeharka bazen ere (eta tartean ziren agenteek hala hautematen zutela).

Irizpide horiek aukeratu ditugu, eskuragarri genituen datuetatik abiatuta fenomenoaren deskribapen fidagarria eskaintzen zutelako. Datu horiek erregistratuta zeudenak dira eta, horiek oinarri hartuta, taulak eta neurrak-irizpideak egin ahal izan ditugu. Dena den, aurreragoko ikerketetan beste adierazle batzuk ere aztertu beharko dira, ETAK Ertzaintzari egindako mehatxua nola azaleratu zen eta horri aurka egiteko zer neurri hartu ziren ulertzeko.

3. Azterlanaren esparru kronologikoaren erreferentzia laburra (1990-2011)

Txosten honen denbora-aldia 1990etik 2011ra bitartekoa da. Alde batera utzita II. Errepublikako *Ertzaña* erakundea³, egungo Ertzaintzaren jatorri instituzionala Gernikako Estatuaren 17. artikuluan dago jasota. Erakundea Eusko Legebiltzarraren lehen legegaldian jarri zen martxan, 1980ko hauteskundearen ondoren. Hastapenetako *Berrozi Berezi Taldearen* ondoren, kidegoaren lehenengo promozioa 1982an atera zen. Beraz, gure kidegoaren historiaren zenbait urte gure esparru kronologikotik kanpo geratzen dira. Urte horietan ere gure aztergaiarekin lotura duten gertakari esanguratsuak izan ziren⁴; beharrezkoa litzateke horiek ere aztertzea, honen antzeko etorkizuneko proiektuetan. Dena den, aukeraturako denbora-esparrua oso esanguratsua da Ertzaintzako agenteek eta haien familiek ETAREN eskutik jasandako mehatxuaren errealitatea aztertzeko.

2 ETAK Joseba Goikoetxea hil zeneko atentatua bere gain hartzeko egindako komunikatuan jakinarazi zuen ez zuela “*bereizketarik egingo torturatzaile espainiarren eta euskaldunen artean*”. 1996ko martxoan, ETAK Ramón Doral eta Francisco Tomás y Valienteren erailketak bere gain hartu zituenean, Ertzaintzari eraso egin zion eta mehatxu egin zion: “*Zuen jarduketak ez dira jada erantzunik gabe geratuko*”. Azurmendi, José Félix: *ETA de principio a fin. Crónica documentada de un relato*, Tarttalo, Donostia, 2014.

3 Dávila, Cirilo: *Historia de la policía autónoma vasca (1936-2006)*, Elea Argitaletxea, Bilbo, 2006.

4 Aipatu behar da gure denbora-esparruaren aurreko urteetan Ertzaintzako lau kide erail zituztela: 1985ean Carlos Díaz Arcocha, 1986an Genaro García de Andoain, 1988an José Juan Pacheco Cano eta 1989an Luis Hortelano García.

Hain zuzen ere, barne hartzen ditu kidegoa EAE osoan zabaldu aurreko urteak, baita XX. mendeko azken hamarkadako eta XXI.aren hasierako urte kritikoak eta ETAREN jardueraren amaieraren albistea ere.

Urte horietako gertakari nagusiak aztertuko ditugu, denbora-aldi bakoitzeko dinamikak hobeto ulertzeko eta datu kuantitatiboak joera jakin batzuen barruan kokatu ahal izateko. Asmo horrekin, lau multzotan banatu dugu aztergai dugun aldi kronologikoa, horietako bakoitzaren ezaugarri bereziak oinarri hartuta.

1990-1995. Aurreko hamarkadaren amaieran Espainiako Gobernuak eta ETAK Aljerren izandako elkarrizketek porrot egin ostean, laurogeita hamarrek hamarkadan talde terroristak areagotu egin zuen Estatuaren aurkako erasoaldia. Dirudenez, 1992rako aurreikusitako nazioarteko ekitaldi esanguratsuk oztopatzea zen jarduera terrorista areagotzearen helburua (esaterako, 1991. urtea oso gogorra izan zen, 46 erailketa eta indarkeriazko 149 ekintza egon baitziren; 1990ean baino %19,25 gehiago). 1991ko abuztuan, enfrontamendu armatu bat egon zen Begoñan, Ertzaintzako agenteen eta ETAREN komando baten artean. Bertan jasotako zaurien ondorioz, Alfonso Mentxaka Lejona ertzaina hil zen. Tiroketan Juan María Ormazabal *Turko* hil zen. 1993ko abuztuaren 20an, Ander Susaeta ertzainak izugarritzko jipoiak jaso zuen: une hartan zerbitzuz kanpo bazegoen ere, agentea zela jakinik, hainbat pertsonaren artean inguratu eta jo zuten. Segurtasun-kamera batek eraso grabatu zuen. 1992ko martxoaren 29an, ETAK kolpe handia jaso zuen: kupulako kideak atxilotu zituzten Bidarten. 1993ko azaroan, Joseba Goikoetxea sarjentua erail zuten bere etxetik ateratzean, semea eskolara zeramanean. ETAREN ahultasuna HB barruan piztutako eztabaidekin batera iritsi zen; horien bidez, Ajuria Eneako Itunak sorrarazitako isolamendua gainditzeko estrategia bat zehaztu nahi zen. 1994ko azaroan, José Luis Martín Carmona atxilotu zuten (Bizkaia komandoaren burua), Ertzaintzarekin izandako tiroketa baten ostean, non Ángel Irazabalbeitia hil, eta Lourdes Txurruka zauritu baitzuten. KASEk berehala atera zuen komunikatua: *“Ertzaintzak berriro ere erail du”*. Zenbait dokumentu esanguratsuk adierazten dute etapa honen amaiera. HBren *Oldartzen*, ETAREN *Zuzen 79* eta KASEn *Karramarro* dokumentuek agerian utzi zuten erakunde horiek estrategia berriak zituztela. 1995ean, HBk *Oldartzen* txostena onartu zuen; honela zioen: *“gure esku-hartzearen ildoak egokitzea behartuta gaude”*. Ez zen sufrimenduaren sozializazioaren kontzeptua aipatzen, baina, ustez, garai horretan hasi ziren oro har, jazarpen-indarkeriaren estrategiak martxan jartzen. ETAREN *Zuzen 79* barne-argitalpenetik ondoriozta daiteke talde terroristak PP eta PSOE alderdietako politikarien kontra atentatzeko erabakia hartu zuela. KASEn *Karramarro* txostenak honela definitu zuen kale-borroka: *“ezker abertzaleak lortutako kapital nagusia”*. 1995eko martxoaren 20an, publikoki jakinarazi zen José Antonio Lasa eta José Ignacio Zabala gorpuk agertu zirela; gertakari horrek protesta ugari sorrarazi zituen. Erreterian lehergailuak bota zizkioten Ertzaintzaren furgoneta bati, eta, ondorioz, Jon Ruiz Sagarnak hirugarren mailako erredurak izan zituen.

1995-1998. Ardanza lehendakariak Eusko Legebiltzarrean aitortu zuen kale-borrokaren fenomenoak gainditu egin zuela, neurri batean, prebentzio- eta defentsa-mekanismoen erantzuteko ahalmena (1995ean, urteko 365 egunetatik 136tan egin ziren kale-borrokako ekintzak⁵). 1995eko abenduaren 10ean, Mikel Otegi Iñaki Mendiluce Etxebarria eta José Luis González Villanueva ertzainei tiro egin zion bere eskopetarekin, bere baserriko atarian. Hantxe hil ziren. 1996ko martxoaren 4an, ETAK Ramón Doral Trabadelo ofizialordea erail zuen, bere ibilgailuan lapa-bonba bat jarrita. Urte bereko martxoaren 25ean, Ertzaintzak Valentín Lasarte atxilotu zuen Oiartzunen. Atxilotuak 713 pertsonari buruzko informazioa zuen, Donostia komandoarentzat. Horietako 22 jarraituak izan ziren. ETAK hainbat talde indarrez estigmatizatu zituen, sufrimenduaren sozializazioaren strategiaren bidez, eta taldeok, aldi horretan, iritzi publikoan eragin handia izandako hainbat atentatu aipagarri jasan zituzten. Enpresariena da talde horietako bat. Horien artean, nabarmentzekoak dira Julio Iglesias Zamora eta José María Aldaiaren bahiketak. Bi kasuetan, ADEGIk zeregin aktiboa izan zuen gertakarien salaketan, eta, ondorioz, mehatxu esplizituak jaso zituen. Kaltetutako beste talde bat espetxeetako funtzionarioena izan zen. Profesional horietako batzuek atentatu hilgarriak jasan zituzten. Talde horretan aipatu behar da, halaber, José Antonio Ortega Lararen bahiketa. Era berean udal-kargu hautetsien taldea ere; Miguel Ángel Blancoren bahiketa eta erailketaren ondoren, garai hartan Espainiako gobernuan buru zen Alderdi Popularreko beste zenbait zinegotziren aurkako atentatuak egon ziren, Euskadiko hainbat udalerritan. Zinegotzi horietako batzuek uko egin zioten eskolta edukitzeari, beren eguneroko jarduerak gauzatzea oztopatzen zielako. Miguel Ángel Blancoren erailketaren ondoren egindako manifestazioetan eta kontramantestazioetan nabarmen areagotu zen tirabira. Kalkulatzen denez, 1997ko uztailaren 29ko egunsentian Ertzaintzaren patruila batek 80 molotov koktel jaso zituen. 1997ko urriaren 13an, José María Aguirre Larraona ertzainak tiro hilgarri bat jaso zuen bat-batean, Guggenheim Museoaren zabaldegiko loreontzi-euskarrietan granada kamuflatuak jartzear zeuden zenbait terrorista identifikatzera zihoanean. 1998ko irailaren 14an, ETAK su-eten “aldebakarrekoa, erabatekoa eta mugagabea” iragarri zuen.

5 Azurmendi, José Félix: ETA de principio a fin. *Crónica documentada de un relato*, Ttartalo, Donostia, 2014, 246. or.

1999-2005. Su-etena 438 egunekoa izan zen; aldi horretan elkarrizketak izan ziren Espainiako gobernuaren eta ETaren artean. PSE eta PP alderdietako kargu hautetsien eta buruen aurkako atentatuak egiten jarraitu zuten Horrez gain, ETak berriz ekin zien mehatxatutako jarduera-sektoreetako pertsona nabarmenen aurkako atentatu hilgarriari (hedabideak: José Luis López de Lacalle, Santiago Oleaga; enpresariak: José Luis Korta; botere judiziala: José María Lidón). 2000ko otsailaren 22an auto-bomba batek Fernando Buesa Blanco lider sozialista eta haren eskolta Jorge Díez Elorza ertzaina hil zituen. 2000ko abenduaren 8an, Askatasunen aldeko eta Terrorismoaren kontrako Ituna sinatu zen, eta, ondoren, Alderdi Politikoei buruzko Lege Organikoa (6/2002) atera zen. ETari beste kolpe bat iritsi zitzaion, Mikel Antza eta Soledad Iparragirre atxilotu baitzituzten. Diputatuen Kongresuak gobernuaren eta ETaren arteko elkarrizketa proposatzen zuen mozio bat onartu zuen, zenbait baldintzarekin. 2001. urtea bereziki gogorra izan zen Ertzaintzarentzat. Martxoaren 9an, lehegailuz beteriko auto bat jarri zuten zeharka Hernaniko kale batean, tranpa gisa. Bi ertzaina bertatik kentzen saiatzen ari zirela, lehertu egin zen. Ondorioz, Iñaki Totorika Vega agentea hil zen, eta haren lankidea zauritu. Uztailaren 14an, Gipuzkoako Ikuskapen Unitateko buru Mikel Uribe Aurkia erail zuten tiroka, Leaburun. Azaroaren 23an, Ana Isabel Lejarreta eta Javier Mijangos Martínez agenteak zirkulazioa erregulatzen ari ziren Beasainen; atzetik tiro egin zieten, distantzia gutxira. Han bertan hil ziren, beren buruak defendatzeko aukerarik gabe. 2005eko ekainean ETak su-etena iragarri zuen, hautetsitako kargu publikoentzat. Euskadin 956 pertsonak zuten eskolta motaren bat. Segurtasun Sailak kontu-sail horretarako bideratutako aurrekontua, 2006an, 62 milioi eurokoa zen⁶.

2006-2011. Espainiako Gobernuko ordezkariak eta ETA harremanetan egon ziren berriz ere. 2006ko martxoaren 22an ETak su-eten iraunkorra iragarri zuen, baina abenduaren 30ean hautsi zuen, Barajasko aireportuko T4 terminaleko aparkalekuan egindako atentatu hilgarri baten bidez. 2007ko ekainaren 6an, ETak su-eten iraunkorraren amaiera iragarri zuen. Hainbat pertsonari eskolta jartzeko beharra sortu zen berriz ere. Talde terrorista AHT proiektuaren aurka agertu zen eta horrekin zerikusia zuten hainbat pertsonaren aurkako atentatuak egin zituen, baita proiektuaren enpresa kontratisten aurkakoak ere. 2007an eta 2009an ETak hainbat tranpa-lehegailu jarri zituen, Ertzaintzako agenteak erailtzeko asmoz. Datu kuantitatiboen eranskinean zehaztuta daude ekintza horiek. 2010eko martxoaren 29an, Brian Currinek Bruselako Adierazpenaren aurkezpen publikoa egin zuen. 2011ko urtarrilaren 10ean, ETak su-eten iraunkor, orokor eta egiaztagarria iragarri zuen, eta urte horretan bertan osatu zuen, indarkeria terroristaren amaiera iragarri zuenean.

4. Datuen aurkezpena

4.1. Datu kuantitatiboen azterketa

Hurrengo orrialdeetan 1990 eta 2011 artean ETaren mehatxuarekin egon ziren Ertzaintzako kideen errealitateari buruzko datu eta informazio kuantitatiboak daude jasota. Datuak Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Saileko Segurtasun Sailburuordetzak emandako informaziotik atera ditugu, eta horien helburua da fenomeno honek hainbat urtez izan zuen eragina argi eta erraz adieraztea.

Datu horiek baliatuz, ikertzaileen taldeak zenbait taula eta grafiko egin ditu, ETaren mehatxuak denboraldi horretan ertzainen eta haien familien bizitzan, askatasunean eta eskubideetan izan zuen eraginari buruzko informazioa jasotzeko⁷. Informazioa lau ataletan banatu da. Lehenengo biek ETak Ertzaintzako agenteei buruz zituen dokumentuetan jasotako datuei eta agente horiei esleitutako arrisku-mailei buruzko informazioa hartzen dute barne. Ondoren, Ertzaintzako kideek jasandako atentatuei eta erasoei buruzko informazioa eta ertzainen segurtasunari lotutako beste adierazle batzuei lotutako datuak jaso ditugu.

4.1.1. ETaren dokumentuetan agertu diren Ertzaintzako agenteei buruzko informazioa

Ertzaintzak ETaren jomugan izan diren pertsonen (36.000tik gora) buruzko informazio ugari du. Hortik abiatuta, pertsona horien arrisku-mailei buruzko zenbait azterketa egin dira. Informazio horren zati handi bat Ertzaintzak berak egindako polizia-operatiboetan eskuratutakoa da; gainerakoa, berriz, atxilotutako pertsonen polizia-deklarazioetatik, komunikatuetatik eta gai honen inguruan beste polizia-kidego batzuek emandako informazioetatik eskuratu dugu.

⁶ Hemendik hartua: Pérez, Kepa: *La violencia de persecución en Euskadi*, ADDH eta Eusko Jaurlaritzaren, Bilbo, 2005, 13. or.

⁷ Azterlan honetan ez dira zenbait aldagai jaso (esaterako, sexua, jaiotza-urtea, jaioterria edo probintzia), datu horiek ez baitira aztertu ikuspegi metodologiko eta polizialek. Etorikizuneko azterlanetan erabil daitezke.

Ertzainei buruzko konfiskatutako datuei dagokienez, 1. taulan erreferentzia horiek sailkatu egin dira, agenteei buruz lortutako informazioaren kopuruaren eta kalitatearen arabera. Bi elementu horiek oinarritzat hartuta (ETAk jomugan duen norbaiti buruz jasotako informazio kopurua eta informazio horren tipologia), honako parametro hauek ezarri dira:

- **Oinarrizko informazioak** iturri ireki eta ofizialetatik jasotako helburuei buruzko informazioak hartzen ditu barne. Hemen sartzen dira, esaterako, izen-abizenak, datuak alderatu gabe edo gehiago sakondu gabe.
- **Informazio erdi-landuak** pertsona baten nortasunari, filiazioari, helbideari eta ondasunei buruzko datuak hartzen ditu barne, baina oraindik alderatu gabe edo sakondu gabe.
- **Informazio landuak** honako datu hauek hartzen ditu barne: nortasuna, helbidea, ibilgailuak, ohiturak, jarraipenak, argazkiak, etab. Informazioa alderatuta eta sakonduta dago, jomugan den pertsona erabat identifikatzeko moduan.

1. taula. Ertzain kopurua eta informazio kopurua (1990-2015)⁸

Pertsona bati buruz bildutako informazio kopurua	Ertzain kopurua		
	Oinarrizko informazioa (izen-abizenak)	Informazio erdi-landua (datu pertsonal gehigarriak)	Informazio landua (helburua ondo identifikatzea xede duena)
1	3.146 + 28*	23+9*	4+5*
2	2.541	12+1*	2+3*
3	1.864+1*	20+1*	4+1*
4	130	26	6+1*
5	24	7	3
6	7	6	5
7	2	1	1
8	1	0	1
9	1	0	2
10	0	0	1
11	0	1	2
12	0	0	1
13	0	0	1

Iturria: Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Saila

*Taulan jasotako guztizko zifretatik, banakatu egin dira informazioaren eragina jasan duten pertsonen kopurua zehaztea ezinezko egiten duten erregistroak.

Ikus daitekeen moduan, kidego osoa zegoen mehatxatuta. Taula honek agerian uzten du ETAk ertzainei buruz bildutako informazioaren irismena. Pertsona asko dira; adierazi dugun moduan, ia kidego osoa. Hain zuzen ere, guztira 7.895 ertzaini buruzko informazio bildu zuen ETAk; horietatik 7.745 oinarrizko informazioaren atalean daude sailkatuta. ETAk 43 ertzaini buruzko informazio landua zuen, eta 107 pertsonari buruzko informazio erdi-landua.

4.1.2. Ertzaintzako agenteei esleitutako arrisku-mailei buruzko informazioa

ETAren mehatxupeko pertsonen eta, horien artean, Ertzaintzako agente guztiei esleitutako arrisku-mailek adierazle bat eratzten dute. *Arrisku-txostena* izeneko polizia-txostenaren esparruan prestatu zen. Txostena Ertzaintzak egiten du, irizpide murriztaileak erabiliz, pertsona fisiko batek ETAren atentatu bat jasateko duen arriskua zehaztu eta bakoitzaren egoerara ondoen egokitzen den babes-zerbitzua eman ahal izateko. ETAren informazioaren kopuruak eta kalitateak erabakitzen du zer arrisku-maila ezartzen zaion pertsona bakoitzari.

⁸ Aztergai dugun aldia 1990-2011 artekoa bada ere, emandako informazioak 1990-2015 artean konfiskatutako datuak jasotzen ditu; izan ere, baliteke 2011tik 2015eko abuztura bildutako informazioa aurreko urteetan bildu izana ETAk, eta, ondorioz, aztergai dugun aldikoa izan liteke.

Txostena egiteko hainbat elementu hartzen dira kontuan. Hasteko, ETari konfiskatu zaion informazioa aztertzen eta baloratzen da, bai pertsonari buruzkoa bai komunikatuetan edo barneko idatzietan emandakoa. Bigarrenik, aztertzen da ea pertsona hori ETaren jomugan dagoen talde espezifiko bateko partaide al den. Azkenik, beste iturri batzuetako informazioa ere jasotzen da, Ertzaintzak berak alderatuta.

Elementu horietatik abiatuta, arriskuen sailkapen bat ezartzen da (guztira lau⁹). Ertzaintzaren kasuan, hau da sailkapena:

4. arrisku-maila: hasteko, ETak orokorrean mehatxatutako kidego bat da; beraz, kide guztiak leudeke maila honetan, edozein dela ere kidegoaren egitura betetzen duten zeregina edo lanpostua. Besteak beste, erakundeko kideek, edo horietako batzuek, atentatuak jasan dituzte. Pertsonen buruz jasotako informazioa “gordina” da, alegia, landu edo alderatu gabea, eta iturri “ireki eta/edo publikoetatik” eskuratu da (aldizkari ofizialak, erroldak, etab.). Informazio horietan sartzen dira, halaber, landu gabeko prentsako zatiak (eskuz idatzitako oharrik gabe edo informazioa beste datu batzuekin osatu gabe). Agente guztiak sartzen dira arrisku-maila honetan.

3. arrisku-maila: dokumentazioa konfiskatzean, maila honetan sartzen diren pertsonen buruzko informazioetan iturri irekiak eta ofizialak aurkitu dira nahastuta. Fitxak egin dira, eskuz edo ordenagailuz. Informazioak elkarrekin alderatu eta/edo zuzendu dira, baina inoiz ez lekuan bertan egiaztatu edo sakondu. Maila honetan 20 agente daude sartuta.

2. arrisku-maila: maila hau norbaiti buruzko informazio erdi-landua eta banakotua aurkitzen zenean esleitzen zen. Pertsona horren nortasunari, filiazioari, helbideari eta ondasunei buruzko datuak dira. Maila honetan 16 agente daude sartuta.

1. arrisku-maila: talde honetan sartzen direnei jarraipen zehatza egin zaie, haiei buruzko informazioa oso landuta baitago. Lekuan bertan alderatutako, egiaztatutako eta sakondutako datuak dira; esaterako, etxearen eta/edo lantokiaren krokis bat edo eguneroko errutinen jarraipena (joan-etorriak, ohiturak eta bestelakoak). Maila honetan 12 agente daude.

1. maila	12
2. maila	16
3. maila	20
4. maila	Ertzaintzako gainerako agenteak

4.1.3. ETaren atentatuei eta hildako Ertzaintzako biktimei buruzko informazioa

Aurreko atal batean labur aipatzen da azterlanaren esparru kronologikoa, gai orokor esanguratsuenak jasota. Informazio hori osatzeko eta Ertzaintzaren errealtate espezifikora gerturatzeko, taula honetan jaso dira (2) Ertzaintzak aztergai dugun aldia jasan dituen atentatuei¹⁰ buruzko alderdi zehatzago batzuk. Aztergai dugun aldia baino lehenagokoak badira ere, ez dira taula honetatik kanpo utzi nahi izan Ertzaintzan 1990 urtea baino lehenago izandako hildako biktimak.

2. taula. ETaren atentatuei eta hildako Ertzaintzako biktimei buruzko informazioa

Urtea	Atentatuak	Hildakoak
1985	Ibilgailuan jarritako bonba bidezko erailketa.	Carlos Díaz de Arcocha
1986	Lucio Aguinagalde bahitua erreskatatzeko operazioa	Genaro García de Andoain
1988	Trenbidean jarritako bonba baten leherketa	José Juan Pacheco
1989	Auto-bonba bat desaktibatzeko lanak	Luis Hortelano García

⁹ Mailak larritasun txikienektik handienekora ordenatu dira, ETaren jomugan edo mehatxupearan izateko arriskuaren arabera.

¹⁰ Ondorengo taulako atentatuen zerrendak ETaren ekintzak hartzen ditu barruan, ez ordea kale-borrokari dagozkionak; horiek aurrerago ikusiko ditugu. Hildakoei dagokienez, eraildako agente guztien izenak sartu dira, horien erailketa nolakoa izan zen kontuan hartu gabe: espezifiki Ertzaintzaren kontra egindako atentatuak, enfrentamendu armatuak edo beste pertsona nahiz erakunde batzuk helburu zituzten atentatuak.

Urtea	Atentatuak	Hildakoak
1991	Enfrentamendua Bizkaia komandoko kideekin, Bilbon	Alfonso Mentxaka Lejona
1993	Ertzain baten erailketa Bilbon, tiro bidez	Joseba Goikoetxea Asla
1995	Bi agenteren erailketa Itsasondoko baserri batean	Iñaki Mendiluce Etxebarria José Luis González Villanueva
1996	Ertzain baten erailketa bere ibilgailuaren azpialdean itsatsitako bomba baten bidez, Irunen	Ramón Doral Trabadelo
	Arkauteko Ertzaintzaren Akademiaren aurka botatako hiru granada	
	Bomba baten leherketa Gasteizko Ertzain-etxeko obretan	
1997	Ertzain baten erailketa Guggenheim Bilbao museoa zaintzen zuen bitartean, inaugurazio ofizialaren aurretik	José María Aguirre Larraona
	Hiru granada aurkitu zituzten Iurretako Ertzaintzaren basearen inguruan	
2000	Atentatu hilgarria Fernando Buesaren aurka; haren eskolta-lanak egiten zituen ertzaina ere erail zuten	Jorge Díez Elorza
2001	Ertzaintzaren patruilaren aurka jarritako auto-bomba, Hernanin	Iñaki Totorika Vega
	Ertzain baten erailketa Leaburun, tiro bidez	Mikel Uribe Aurkia
	Ertzaintzaren patruilaren aurkako pankarta-tranpa baten leherketa, Bilbon	
	Bi ertzainen erailketa Beasainen, tiro bidez	Ana Isabel Arostegi Lejarreta F. Javier Mijangos Martínez de Bujón
2002	Auto-bomba bat, Ertzaintzaren furgoneta igarotzean eragiteko	
	Auto-bomba bat Zierbenan, polizia-patruilak igarotzean eragiteko	
2003	Lehergailu-tranpa bat ertzain baten etxe inguruan, Muruetan	
	Gailu tranpaduna zuen auto bat, Ertzaintzako lehergailu-teknikarien aurka	
	Segada tiroekin Ertzaintzaren patruila baten kontra, Herrera gainean, Lagranen	
2007	Leherketa Zarauzko Ertzain-etxearen kanpoaldean	
	Ertzaintzaren aurkako lehergailu-tranpa bat Getxoko Justizia Jauregian	
2008	Lehergailu-tranpa bat Bilboko komunikazio-hedagailu batean	
	Bomba-auto baten leherketa Ondarroako Ertzain-etxearen aurrean	
2009	Bi lehergailu-tranpa Hernaniko komunikazio-hedagailu batean	
Total	27	15

Iturria: Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Saila

Informazio horren osagarri gisa, baditugu Ertzaintzak oro har eta agenteek zehazki urte horietako kale-borrotan jasandako erasoei buruzko datuak ere. Datu horiek mehatxuen testuinguruko egoera zehatzago ikusteko aukera ematen digute.

Lehenengo grafikoak (1) Ertzaintzako agenteei zuzenean edo horien ondasun pertsonalei eta senideei eginiko erasoen bilakaera jasotzen du. Ikus daitekeen moduan, 1995 eta 1996 urteak bereziki bortitzak eta gogorrak izan ziren; hori islatuta geratu da, halaber, aurreko orrialdeetan zehaztutako testuinguru kronologikoan. 1997tik aurrera, gutxitzen hasi zen kale-indarkeriako erasoen kopurua. Dena den, pare bat gorakada ikus daitezke 2001ean (bereziki gogorra izan zen, aurrerago ikusiko dugun moduan) eta 2008an.

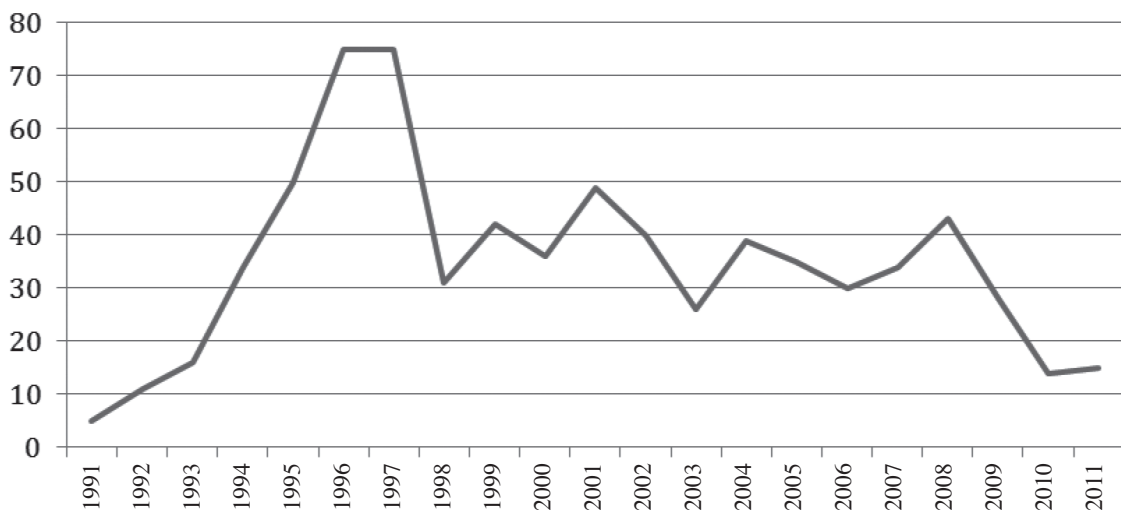
1. grafikoa. Ertzaintzako kideek edo haien senideek jasandako kale-indarkeriako erasoen kopurua (1991-2011)

Iturria: guk egina, Eusko Jaurlaritzaren datuetan oinarrituta.

Kale-indarkeriako erasoen egoeraren irudia osatzeko, Ertzaintzak bere zereginak gauzatzean jasandako erasoetara buruzko informazioa jaso dugu hurrengo grafikoan. Bi grafikoak behatuz gero, eredu berari jarraitzen diotela ikusiko dugu; alegia, gorakada berak dituzte, urte berberetan. Dena den, egia da Ertzaintzaren aurkako erasoetan (2. grafikoa), beste gorakada batzuk ere badaudela, 1998. eta 2004. urteetan.

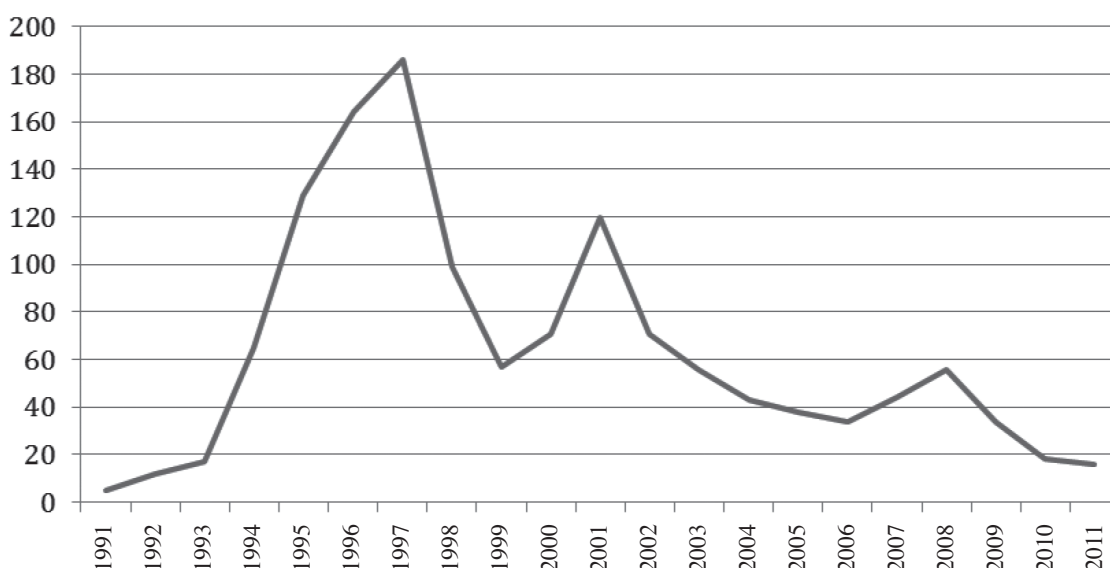
2. grafikoa. Ertzaintzako agenteek beren zereginak gauzatzean jasandako kale-indarkeriako erasoak (1991-2011)

Iturria: guk egina, Eusko Jaurlaritzaren datuetan oinarrituta.

Azkenik, 3. grafikoak eraso guztiak jasotzen ditu. Eredu oso antzekoari jarraitzen dio banakako erasoen grafikoaren aldean; 1995-1996, 2001 eta 2008 urteak nabarmentzen dira, horietan gertatu baitziren eraso gehien denbora tarte honetan. Datu horiek 2. taulakoekin alderatuz gero, ikus dezakegu Ertzaintzaren (edo erakundeko kideen) aurkako atentaturik egon ez den urteetan areagotu egin dela kale-indarkeriako erasoen kopurua. Beraz, biak bateratzen baditugu (atentatuak eta erasoak), ohartuko gara Ertzaintzak jasandako presioa etengabea izan zela denbora guztian.

3. grafikoa. Ertzaintzaren aurkako kale-indarkeriako erasoen kopurua, guztira (1991-2011)

Iturria: guk egina, Eusko Jaurlaritzaren datuetan oinarrituta.

Aurreko grafikoak egiteko erabili den informazioa 3. grafikoan dago jasota: urte eta eraso-esparru bakoitzaren araberako datu zehatzak ematen ditu. Kontuan hartu behar da zifrak ekintzei dagozkiela; hori dela eta, ez dute aintzat hartzen zenbat pertsona kaltetu diren; izan ere, oso datu konplexua eta zehaztugabea da. Beraz, ekintza bakoitzean pertsona bat baino gehiago sar zitekeen.

3. taula. Ertzaintzaren aurkako kaleko indarkeria-erasoen kopurua (1991-2011)¹¹

Urtea	Agente edo senideen aurkako ekintzak	Beren eginkizunak betetzean jasandako ekintzak	Guztira
1991	0	5	5
1992	1	11	12
1993	1	16	17
1994	31	34	65
1995	79	50	129
1996	89	75	164
1997	111	75	186

¹¹ Bereizi eta banatu egin dira, eta zutabe desberdinetan jarri dira, batetik, Ertzaintzako agenteen edo haien ondasun pertsonalen aurkako eraso zuzenak eta ertzain izateagatik haien senideei egindako erasoak (agente edo senideen aurkako ekintzak), eta, bestetik, ertzain-eginkizunak betetzean jasandako erasoak (beren eginkizunak betetzean jasandako ekintzak).

Urtea	Agente edo senideen aurkako ekintzak	Beren eginkizunak betetzean jasandako ekintzak	Guztira
1998	68	31	99
1999	15	42	57
2000	35	36	71
2001	71	49	120
2002	31	40	71
2003	30	26	56
2004	4	39	43
2005	3	35	38
2006	4	30	34
2007	10	34	44
2008	13	43	56
2009	6	28	34
2010	4	14	18
2011	1	15	16
GUZTIRA	607	728	1.335

Iturria: Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Saila

4.1.4. Beren segurtasuna areagotzeko egin diren kanpo-ekintzei buruzko informazioa

Azkenik, azterlan honetarako bildu ditugun datu batzuk Ertzaintzako agenteen segurtasuna zerbitzuz kanpo (haien egunerokotasunean) areagotzeko eskaerekin eta neurriekin lotutako alderdiei buruzko informazioak dira. Bereziki, ertzainak babesteko neurri zehatzak, haiei buruzko informazioa murriztekoak, baita jendaurreko agerraldiak ere (zenbaki profesionalak eta ibilgailu pribatuen matrikulak aldatzea).

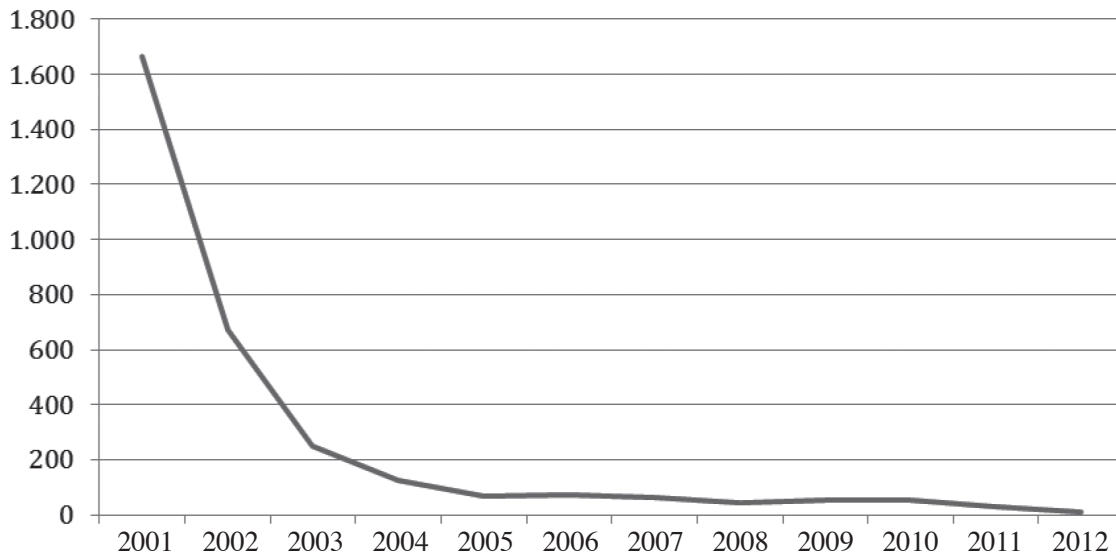
Datuek informazio osagarria ematen digute Ertzaintzako agenteek bizi izandako tentsio- eta mehatxu-egoerari buruz; izan ere, agerian uzten dute zenbatetan aldatu den zenbaki profesionalaz eta zenbatetan birmatrikulatu diren ibilgailu partikularrak. Bi elementu horiek arriskuan jartzen dituzte agenteak, neurri handiagoan edo txikiagoan eta, hurrengo ataletan ikusiko dugun moduan, elkarriketatutako pertsonak beren lekukotzetan aipatzen dituzte, beren segurtasun eta osotasun fisikoa bermatzeko elementu esanguratsu gisa.

Eskuragarri jarri dugun informazioa 2001 urteko datuekin hasten da; urte hori bereziki gogorra izan zen, bai kuantitatiboki bai kualitatiboki. Aurreko grafiko eta tauletan ikusi ahal izan dugun moduan, urte horretan areagotu ziren kale-ındarkeriako erasoak, baita hildakoak ere. Urte horretan eta hurrengo bietan egin ziren birmatrikulatze gehien (4. grafikoa); zehazki, 3.106 guztira.

Bestalde, birmatrikulatzei buruzko datuekin gertatzen den bezala, 2001 urtetik aurrera hasi ziren Ertzaintzako agenteen zenbaki profesionalak aldatzeko eskaerei buruzko datuak jasotzen (5. grafikoa). Ordutik, 650ekoa izan da zenbaki profesionalen aldaketa kopurua.

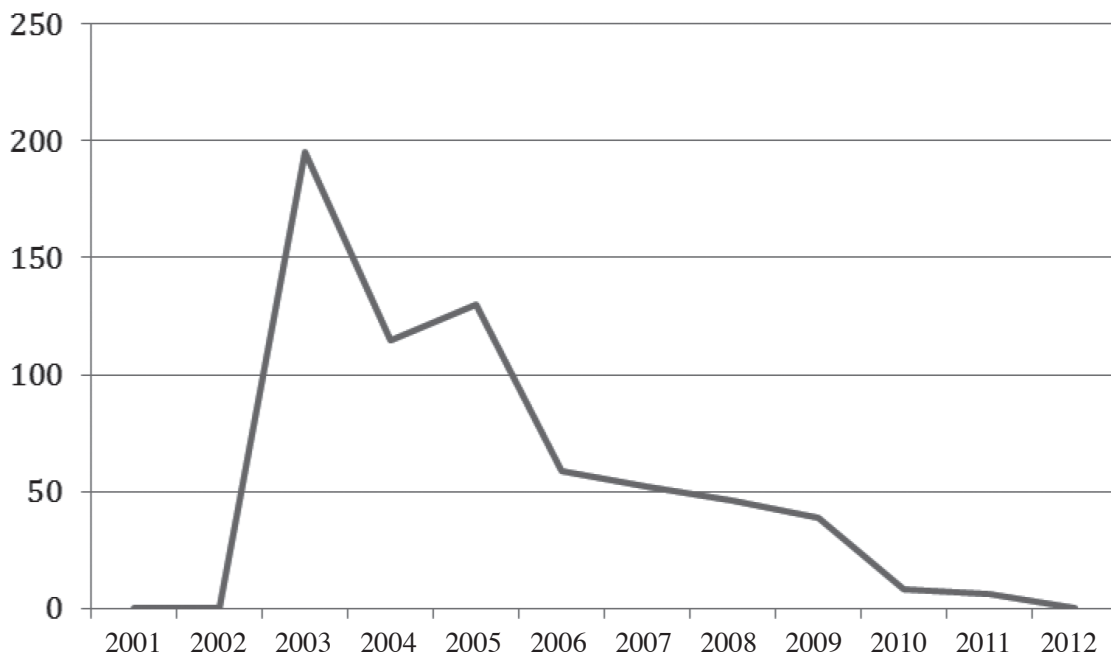
Azkenik, atal honen amaieran taula osoa dago jasota (4.a); bertan, birmatrikulatzeen eta aldatutako zenbaki profesionalen informazio zehatza ikus daiteke, urtez urte. 4. eta 5. grafikoak egiteko 5. taulako datuak erabili dira. Taula hori hemen jaso dugu, informazioa zehatzago ikusi ahal izateko.

4. grafikoa. Birmatrikulatzeen kopurua (2001-2012)

Iturria: guk egina, Eusko Jaurlaritzaren datuetan oinarrituta.

5. grafikoa. Zenbaki profesionalen aldaketak (2001-2012)

Iturria: guk egina, Eusko Jaurlaritzaren datuetan oinarrituta.

4. taula. Segurtasuna dela-eta aldatutako zenbaki profesionalak eta birmatrikulatutako ibilgailuak (2001-2012)

Urtea	Zenbaki profesionalaren aldaketak ¹²	Birmatrikulatzeak
2001		1.666
2002		674
2003	195	252
2004	115	126
2005	130	69
2006	59	72
2007	52	62
2008	46	43
2009	39	51
2010	8	54
2011	6	29
2012	0	8
Total	650	3.106

Iturria: Eusko Jaurlaritzaren Segurtasun Saila

4.2. Datu kualitatiboen azterketa

Testu honek lotura du ETak mehatxatutako pertsonen jasan duten bidegabekeriari buruzko txostenarekin (1990-2011), eta hartan egin bezala, hemen ere, datu kuantitatiboak aztertu ondoren, ikerketa kualitatibo bati ekin zaio, azterlan hau bideratzeko erabili den metodologia mistoaren zati gisa. Elkarriketak egin zaizkie ETaren mehatxua jasan zuten hainbat agenteri; batzuek zerbitzua ematen jarraitzen dute eta beste batzuk dagoeneko erretiratuta daude. Enkarguaren aginduz, ikertu egin behar zen Ertzaintzako kideen familiek erasoan ondorioz jasan behar izan zuten kaltea ere; hori dela eta, talde hori ordezkatzeko duten pertsonak ere sartu dira elkarriketatuen artean. Alderdi kualitatiboaren bidez, sakonago aztertu nahi izan dira bizi izan duten esperientzia eta sufrimenduaren alderdi subjektiboak, datu kuantitatiboek erakusten ez duten modu batean. Datu kualitatiboek esker, aldi horretan mehatxu terroristaren ondorioz jasandako erasoaren bidez urratutako eskubideen benetako egoera azter dezakegu.

Hamabost pertsona elkarriketatu genituen, 14 elkarriketetan; horretarako, erdi-egituratutako galdeketa bat erabili genuen. Horri esker, elkarriketa gai komun batzuen inguruan antolatzen zen, baina elkarriketatuen erantzunak mugatu gabe, beren lekukotza nahi bezala eman ahal izan zezaten. Ikerketa honetan parte hartu duten pertsona batzuek adierazi dute ez dutela beren izen-abizenak aipatzea nahi, eta ikerketa honen egileok zorrotz bete dugu hori, anonimotasuna gordetzeko. Horregatik, lan honetan ematen diren testigantzak elkarriketatuaren profil generikoarekin identifikatzea erabaki da, eta, irizpide bakar bati eusteko, horrela jokatzeko da pertsona guztiekin, identitatea emateko arazorik ez zutela adierazi zein ez. Gure iritziz, horrela gehiago nabarmenduko dugu testigantza edukia, egilearen identitatea baino. Zenbaitetan, apur bat aldatu behar izan dugu hitzez hitzeko testigantza bat, anonimotasunean egon nahi zuten pertsonen identitatea agerian utzi ahal zuten aipamen geografikoak edo pertsonalak ezabatzen.

Ikerketa honetan borondatez eta eskuzabaltasunez parte hartu duten pertsonen beren bizipenak gogoratu eta sentitzen dituzten moduan kontatzeko eskatu zaie. Beraz, haien ikuspuntutik, guri ariketa subjektiboa helarazten zaigu, guk gogoeta egin dezagun. “Gogoratzen saiatzeko” prozesu honetan “historia egiten”

¹² 2005ean eman zen lehenengo ebazpena, horren bitartez 310 ertzainen zenbaki profesionala aldatu zen, beraiek eskatuta 2003 eta 2005aren erdialdera bitartean. 2005ean bertan beste 130 eskari tramitatu ziren.

laguntzen dugu, hau da, kontakizun kolektibo bat egiten. Xabier Etxebarriak laburbildu zuen moduan, *testigantza espazio publikoan adierazitako memoria gisa ikusi behar da, herritarrek entzuteko egindakoa, edo erabileraren desberdinetarako agiri-artxibo ireki bihurtzeko, edo prozesu judizial baterako frogagiri bihurtzeko, edo bake-hezkuntzako prozesuetan erabiltzeko.*¹³ Lan honen helburua izan da gure laguntzaileek kontaktutako prozesuan gertatu diren eskubide-urraketak hautematea, hurrengo kapituluan aztertzeko.

Bildutako informazioa gaikako zenbait bloketan sistematizatu da, eta horietan jaso dira elkarrizketetan transmititutako ideia eta bizipen nagusiak.

- 4.2.1. Ertzain izateagatik mehatxatuta. Ezkutatu ezinezko ezaugarria.
- 4.2.2. Autobabesaren diziplina mehatxuaren konponbide gisa.
- 4.2.3. Bidegabeko egoera baten ondorioak.
 - 4.2.3.1. Herstura ugarituta. Familiari egindakoa mehatxua.
 - 4.2.3.2. Eraso, isolamendua eta bazterketa. Jazarrizko gizarteko talde baten hiru kondanak.
 - 4.2.3.3. Aurre egitea, mehatxuak mehatxu. Bakartasuna eta uko egitea.
 - 4.2.3.4. Jasandako herostura eta osasunean duen eragina.
 - 4.2.3.5. Mehatxua egia bihurtuta. Erasotakoak eta erailak.
- 4.2.4. Gertatutakoaren kontakizuna eratzeko beharra.

Jarraian ikus daitezkeen taulan azterketa kualitatibo honetarako beren testigantza eman zuten pertsonak zerrendatu eta identifikatu dira.

Laguntzailea	Jarduera-arloa	Sexua	Identifikatzailea
1. elkarrizketatua	Ertzain erretiratua	Gizona	E1
2. elkarrizketatua	Ertzain erretiratua	Gizona	E2
3. elkarrizketatua	Lanean ari den ertzaina	Gizona	E3
4. elkarrizketatua	Ertzain erretiratua	Gizona	E4
5. elkarrizketatua	Gaixotasunagatik bajaran dagoen ertzaina	Emakumea	E5
6. elkarrizketatua	Ertzain erretiratua	Gizona	E6
7. elkarrizketatua	Ertzain baten senidea	Emakumea	E7
8. elkarrizketatua	Gaixotasunagatik bajaran ondoren erretiratutako ertzaina	Gizona	E8
9. elkarrizketatua	Gaixotasunagatik bajaran ondoren erretiratutako ertzaina	Gizona	E9
10. elkarrizketatua	Ertzain baten senidea	Emakumea	E10
11. elkarrizketatua	Eszedentzian dagoen ertzaina	Gizona	E11
12. elkarrizketatua	Ertzain baten senidea	Emakumea	E12

¹³ Etxebarria, Xabier: *Dinámicas de la memoria y víctimas del terrorismo*, Parrilla, Bilbo, 60.-61. or.

Laguntzailea	Jarduera-arloa	Sexua	Identifikatzailea
13. elkarrizketatua	Gaixotasunagatiko bajaren ondoren erretiratutako ertzaina	Gizona	E13
14. elkarrizketatua	Lanean ari den ertzaina	Gizona	E14
15. elkarrizketatua	Gaixotasunagatiko bajaren ondoren erretiratutako ertzaina	Gizona	E15

4.2.1. Ertzain izateagatik mehatxatuta. Ezkutatu ezinezko ezaugarria

Elkarrizketatutako pertsonak beren esperientziak, lehen pertsonan bizitakoak, erabili dituzte testigantza emateko. Elkarrizketatu guztiek komunean dute une jakin batean norbaitek (beraiek edo zuzeneko senideren batek) Ertzaintzan sartzea aukeratu zuela, askatasun osoz. Jasotako testigantzetan adierazi den moduan, funtsezko erabaki hori hainbat arrazoiengatik hartu zuten; batzuek lan-irteera gisa ikusten zuten, beste batzuek, aldiz, zerbitzu publikorako bokazioa zutela adierazi dute.

Ni Ertzaintzan sartu nintzenean, erabat ziur nekien sartu nahi nuela. Ez nuen lan-irteera gisa ikusten. Harro nengoen nire lanaz. Oso gustura nengoen jendeari lagundu ahal izateagatik; errealizatuta sentitzen nintzen. E11

Bigarren promozioan sartu nintzen Ertzaintzan. Ertzainak gauza jakin batera gentozen, hala bizitzen eta sentitzen zen Arkauteko akademian: ETAREN kontuarekin amaitzera. ETA desagertu egingo zen, elementu gakoetako bat, estatuko indarren errepresioa, desagertu egingo zelako Ertzaintza sortzean. Beraz, polizia gisa prestatzeko genuen gogoak ez zeukan zerikusi handirik polizia-bokazioarekin. Laurogeiko hamarkadako krisitik gentozen; beraz, gehienentzat lanerako aukera bat zen. Eta, gainera, ETAREN kontua ere hor zegoen, eta guk konpondu behar genuen. E9

Berriro jaioz gero, lanbide bera hautatuko nuke; sentitu eta maitatu dudalako. Oroitzapen asko ditut. Une jakin batzuekin amestu ere egiten dut. Abertzaletasun-esperientzia bat bizi izan dut, izugarriko sentimenduz bete; kontuan izan behar da ni klandestinoa izan nintzela. Ez zegoen ez Ertzaintzarik ez Eusko Legebiltzarrik ni Berrozin nengonean. Une hartan... lehenengoak izan ginen eta, bueno, oroitzapen oso onak ditut. E1

Ertzaintzara igaro nintzenean, Ertzaintzaren kontzeptuan sinesten nuelako igaro nintzen, euskal polizia autonomoaren kontzeptuan; alegia, bizi eta jasan nuenaren desberdina izango zen polizia baten kontzeptuan. Nerabezaroan jasan behar izan nuen; istilu bat edo beste izan nuen (...), nire sinesmenengatik, iritzi jakin bat izateagatik... Pentsamoldeen kontua. Uste nuen Ertzaintzako kide izatean bestelako gizarte berri batean parte hartuko nuela, diktaduraren ondorengo aldi hartan; uste nuen nire seme-alabak etorkizunean zoriotsu izatea ahalbidetuko nuela. Asmo hori bete egingo zela uste nuen (...). Nire aitona zenak eta gerran borroka egin zuten haiek Ertzaintzaren kontzeptua egia bihurtuta ikusiko zutela, baita Errepublikak eta gobernu berria ere; eta, gaur egun (...). Nik horren zati izan nahi nuen, historia horren zati. E2

Lehen ere aipatu dugunez, segurtasun-kidegoek jarrera proaktiboa, abangoardiakoa, hartzen dute terrorismoaren borrokaren logikan. Horrek esan nahi du kidegoko kide guztiek beren gain hartzen dutela arriskua, egiten ari diren ahaleginari dagokion elementu gisa¹⁴. Alabaina, Ertzaintzaren moduko polizia-kidego batean, kontuan hartuta lurralde jakin batean gauzatzen duela bere zeregina eta lurralde horretako pertsonak osatzen dutela kidegoa, gertaera esanguratsu bat dago: pertsona horiek kidegoko parte direla gizartearen aurrean ere eta, beraz, erraz identifika daitezkeela terrorismoaren aurkako elementu aktibo gisa. Adierazi digutenaren arabera, denborarekin, areagotu egin zen hertsapen-jardueraren intentsitatea.

Pixkanaka begiradak ikusten hasten zara, baita irainak eta herri osoan dauden pintadak ere. Ni herriko kale nagusian bizi nintzen, eta egun batean herriko frontoia nire argazkiz beteta agertu zen, eta itu bat

¹⁴ Arartekoaren Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta. Arartekoak Legebiltzarrari egindako txosten bereziki dokumentuak adierazten duen moduan (Herriaren defendatzailea-Defensoría del pueblo, Gasteiz, 2009ko ekaina), ETAREN atentatueta hildako biktimei erdiak baino gehiago Estatuko Segurtasun Indar eta Kidegoetakoak ziren: 205 guardia zibil, 146 polizia nazional, 24 udaltzain eta aipatutako 15 ertzainak.

zegoen margotuta. Nire autoan marrak egin zituzten, zenbait itu marrak, gurpilak zulatu zizkidaten, pintadak egin zituzten, eta koktelak bota zituzten (nire bizilagunei). E8

Kidegoan sartu nintzenean, nahiko ezbehar izan nuen zerbitzuan hasi nintzen lehen egunetik. Gogoratzen dut lehen egunean norbaiti zitazio bat entregatzera gindoazela, eta molotov koktel bat edo bi bota zizkiguten patruila-autora, Erreterian. Hasiera ez zen oso arrunta izan, ezta batere atsegina ere. E9

Mehatxuak telefono-deiekin hasi ziren; telefono-zenbakia aldatu eta telefono-aurkibidetik kendu behar izan genuen. Nire alaba kalean iraintzen ere hasi ziren: "zipaioaren alaba", hura eta bestea... Etxera etortzen zenean esaten genion berarekin ligatu nahi zuten gaztetxoak zirela, garrantzi handirik eman ez ziezaion. Ondoren, autoa erre zidaten. Gero pintada batzuk ere agertu ziren atarian; nik neuk kendu nituen. Azkenean, Herrizaingo Sailak baieztatu zidan kale-borrokako komando bat atxilotu zutela eta nire etxera sartzeko moduei eta erosi nuen auto berriaren matrikulari buruzko informazioa zeukan diskete bat agertu zela (bazitekeen Frantzian egotea). E3

Bizkaia komandoa niri buruzko informazioa biltzen ari zen, tiro bat botatzeko. Oso gaizki nengoen garai hartan. Irteera bakarra zegoen. Guk ezin genuen Zamorara, Sevillara edo beste edonora joan. Irteera bakarra zen "guk haiek harrapatzea, haiek gu harrapatu baino lehen". Beraiek baino azkarrago ibili behar genuen, gure bizia salbatzeko. Lan-kontua baino gehiago zen. Egunean 24 orduz lan egiten genuen, eta konponbide bakarra zen komandoak desegitea, haiek zu harrapatu aurretik. E14

Ertzaintza, ingurune jakin batean lan egin behar zuen segurtasun-kidego gisa, lurraldean bertan jaio eta bizi ziren pertsonak osatzen zuten (kasu honetan, Euskal Autonomia Erkidegoa). Egoera horren ondorioz, kidegoa herritarrentzat agerikoa eta eskuragarria zen hurbileko eredu batean oinarrituta sortu eta eratu zen¹⁵. Alabaina, faktore hori zaila izan zen beren egoera pertsonalarengatik erasoak jasan zitzaizketen pertsonentzat (adibidez, bizilagunen artean ertzaina zela zekitenentzat, kidegoaren barneko beste pertsona batzuk ere familian zituztenentzat...). Eguneroko bizitzarako eta aisialdiko jardueretarako oztopo horiek argi ikus daitezke ondorengo testigantzetan.

Ezin genuen kalean ibili ere egin. Egun bat gogoratzen dut; euria goian behean ari zuen. Ni aterkiarekin nindoan, honaino estalita eta xala jarrita. Etxetik gertu dagoen taberna bat "borrokaz" bete egoten da eta, handik igaro nintzenean, atetik irten ziren: "zipaio, akabatuko zaitugu". Eta nik pentsatzen nuen: "ezin dut ezer egin, ezta kalera irten ere...". E5

2004an, irailean, pintada batzuk agertu ziren. Gauetz lan egin nuen eta aspaldidanik operazioen buru gisa nengoen, alegia, ofizial kargua nuen (...). Hurrengo goizean, goizeko txandan, eguerdia baino lehen, nire patruilak ohartarazi zidan kontuz ibiltzeko, pintada batzuk agertu zirela: nire izena eta "zipaio" hitza behin baino gehiagotan, "zipaio hilda zaude", nire izena eta zipaio itu batean, eta halako beste batzuk. E9

Maite dut uda igarotzen dudana herria, oso ondo sentitu izan naiz eta zoragarria izan da, baina bertako festetara agertu eta begiradak ikusten hasi nintzen, taldetxoetan; pertsona batzuk... Ez zen eroso, eta, gainera, nire alabak... Aita nintzen eta oso desatsegina zen. Batez ere pentsatzen nuelako liskarra sor zitekeela, beste batzuei gertatu zitzaion moduan; esaterako, jai batzuetan ertzaina bakarrik uztea, biolentok inguratzea eta eraso egitea, zure herrian bertan. Kontua ez da batzuek inguratzea bakarrik, baizik eta zure lagunak bakarrik uztea. Zure lagun eta senideek utzi egiten zaituzte. Nire burua ikusten nuen Lekeition, urtebeteko alabarekin, hau esanez: "geratzen banaiz elkarri muturra txikituko diogu, eta orduan ikusiko dugu". Baina alabaren haur-kotxearekin nengoenez, zer egin behar nuen? Alabaren kotxe eta guzti korrika hasi? Azkenean herrira joateari utzi behar izan nion. (...) Tentsioa ikus zitekeen; maila fisikora igaro zela ikusi nuen, erasora bete-betean. E11

Hasieran pintadak agertu ziren. Betikoa: "zipaioa, putakumea, txakurra...". Ez bizi nintzen lekuan bertan, baina bai inguruko hormetan. Ez nion garrantzi handiegirik eman. Ondoren, autoa erre zidaten. Ondo gogoratzen naiz, izan ere, nire aita apirlean hil zen eta nik bere autoa hartu nuen oinordetzan. Maiatzaren 1ean erre zidaten. Suhiltzaileak etorri ziren, itzali egin zuten eta hor geratu zen. Inortxok ere ez zidan elkartasuna adierazi. Ezta hitzik ere. Oso gaizki hartu nuen, nire aitaren autoa zelako eta hilabete lehenago hil zelako. E15

15 Balio horiek indarrean jarraitzen dute Ertzaintzaren 2013-2016 aldirako Plan Estrategikoan: Ertzaintzak harro sentiarazten gaituen tradizioarekin aurrera jarraitzen du. Herri honen zati garenez, gure gizartetik datorren eredu bat hartu dugu, bat datorrena bertako idiosinkrasiarekin, kulturarekin, hizkuntzarekin, izaerarekin eta jokabidearekin, gure lurraldearen txoko bakoitzean (...). Profesional bakoitzak herritarren konfiantza bereganatu beharko du, haien beharretara gerturatuz, ikusgai jarri, eskuragarritasuna ahalbidetuz eta beharrei erantzuteko prest agertuz. Horrez gain, herritarren arazoak konpontzeko beharrezko malgutasuna erakutsi beharko dute.

4.2.2. Autobabesaren diziplina mehatxuaren konponbide gisa

Azterlan honetarako elkarrizketatutako pertsonak, beste askok bezalaxe, aukeratutako lanbidean jarraitzea erabaki zuten, mehatxuak jaso eta sentitzen zuten beldurra gero eta handiagoa bazen ere. Horrek, noski, haien eguneroko jarduerak baldintzatzen zituen. Kasu batzuetan, komentario edo mezu anonimo gisa hasi ziren, baina mehatxuak berretsi egin ziren ETako komandoei informazioa konfiskatzeko eginiko polizia-ekintzen bidez. Horietan, atentatuak prestatzeko informazio landua agertzen zen. Horrek beren segurtasuna indartzeko neurriak hartzera bultzatu zituen gure laguntzaileak, baldin eta lehenagotik hala egin ez bazuten. Ondorioz, beren eguneroko ohiturak errotik aldatu behar izan zituzten. Kasu gehienetan, estrategia nagusia zen beren lanbidea ezkutatzea beste pertsona batzuen aurrean, beren pausoei jarraitzea zaila izan zedin.

Autobabeserako hartutako neurriei buruz hitz egiten badugu zehazki, zera azpimarra daiteke jarraian jasotako testigantzetan: neurri horiek modu metodiko eta iraunkorrean gauzatu zirela; hain zuzen ere, gure informatzaileen egunerokotasuneko elementu nagusi bilakatu ziren, beren eguneroko pausoak eta ohiturak baldintzatuz.

Nire estrategia gizon gris bihurtzea izan zen, existituko ez banintz bezala (...). Ez nion ezer esaten inori, ez nora nindoan, ez nondik nentorren, ez non nengoen... Etengabe aldatzen nituen autoa, plakak eta telefono-zenbakia. Horrez gain, nik babes-bizitoki esaten diodana neukan. Inguruabar batzuk tartean, halako leku bat lortzeko aukera izan nuen, eta hala egin nuen. E6

Dena kontrolpean eduki behar nuen, eta ezinezkoa da dena kontrolpean edukitzea uneoro. Horri gehitu behar zitzaion jendearen gorroto-aurpegiak ikustea, hori ikaragarria da... Eta, noski, nola ibili behar duzu? Bakarrik edo beste norbaitekin? Jende gehiagorekin ibiltzen bazara haiek ere arriskuan jartzen dituzu. Azkenean ezin duzu bizitza sozialik egin. Zuk bakarrik joan behar duzu autora. Gurasoak edo beste norbait autoan eraman behar baduzu, lehenengo autoa zuk zeuk bakarrik atera behar duzu, zuk bakarrik abiarazi badaezpada, eta 24 aldiz begiratu. Gauzez eta goizaldean jaisten zara, atea egiaztatuz. Eguneroko ohiturak aldatu egiten dituzu. Etxetik goizeko 5etan irten behar banuen ere, batzuetan 4etan irteten nintzen. Errutina guztiak hausten dituzu. E8

Neurriak hartzen hasi nintzen. Oraindik ere autoa begiratzen dut; ez naiz batere fio. Autoaren azpialdea begiratzen jarraitzen dut; izan ere, hau... hau giza arazo bat da. (...) Dena, eguneroko ohitura guztiak. Esan bezala, autoaren azpialdea begiratzen nuen; ordu erdi lehenago jaikitzen nintzen. Ordu erdi lehenago auto osoa begiratzen nuen, goitik behera. Seme-alabekin edo emaztearekin atera behar banuen, kaleaz harago edo garajetik kanpo itxaroteko esaten nien. Autoarekin irteten nintzen eta bat-batean gelditzen nintzen, zerbait egon eta lehertu behar bazuen, ni bakarrik nengoela leher zedin. E4

Ez zigun inoiz uzten garajera jaisten. Normalean bera jaisten zen, autoa begiratzen zuen, azpialdea eta beste guztia. Autoa garajetik ateratzen zuen eta, kanpoan zegoenean, autora igo gintezkeen. Baina ez zigun uzten garajera berarekin jaisten, batez ere haurregatik, haiekin ezin zuelako nahi bezala makurtu. Azpialdeak eta halakoak ondo begiratzea gustatzen zitzaion. Gauza horiek ondo ikasi zituen Ertzaintzan, eta praktikan jartzen zituen. E 7

Garai hartan ez neukan errutinarik. Ez nekien nondik nindoan, ezta nora ere. Autodefentsarik onena zen nik ere ez jakitea. Nik ez nekiena ezin zuen beste inork ere jakin. Planak unean-unean sortzen ziren, eta baita ibilbideak ere. Beti armatuta nenbilen. Pistola eskuan irteten nintzen etxetik. Autoan pistola eserlekuan utzita eta eskua atean jarrita ibiltzen nintzen, badaezpada ere irten behar banuen. Pixkanaka hartutako ohitura dira, eta mentalki entrenatzen dituzu, eraildako beste kide batzuek bizi izan dituzten antzeko egoeretatik onik irten ahal izateko. E14

Jendaurrean zaudeneko betikoak... Autoan ibili behar duzunean azpialdea begiratu behar duzu, baita zure ohiko lekutik kanpo bazaude ere. Norabaitera sartzean, puntu hilak bilatzen dituzu, sarreraren parean jartzen saiatzen zara, ateari bizkarra ez ematen, lekuz aldatzen... Jatetxe batera joaten bazara, leku babestu bat bilatzen duzu, baina lokal osoa ikusteko aukera ematen dizuna. Tarteka, ia inor konturatu gabe, atzera begiratzen duzu... Halako gauzak. E13

Laguntzaileetako batzuek adierazi digute beraiek ere autobabeserako neurriak hartu zituztela; alegia, bigarren arma bat edukitzeko baimena eskatzea, kidegoaren barneko identifikazio-zenbakia aldatzea, etab. Alabaina, elkarrizketatuetako batek azpimarratu duen moduan, poliziak zirenez, oso ondo zekiten terroristek beraien aurkako atentaturen bat egin nahi izanez gero, nahiko erraz egin zezaketela. Horrek are gehiago larritzen zien herstura. Beste ertzain batek aipatu zigun zalantza sortu ziola bigarren arma bat eramateko aukerak.

Esan zidaten ibilbideak aldatzeko, autobabeserako neurri gisa. Arazoa zen ertzain-etxetik metro gutxira bizi nintzela, eta ez neukan ibilbidea aldatzeko aukerarik. Zubi batetik igaro behar nuen nahitaez. Herri

txiki batean bizi nintzen. Txandak aldatuta ere, herri osoak ikusten ninduen sartzen eta irteten; beraz, edozeinek berehala jakin zezakeen zer txanda nuen. Ez nion horrenbesteko beldurrik ETaren atentatu bati (nahiz eta gero halako bat jasan behar izan nuen), bai ordea kale-borrokaeren bat-bateko eraso bati. Gizarte-presio horrek bizitza izorratu dit. Niri eta nire seme-alabei. E15

Hori guztia egin nuen. Zenbaki profesionala aldatu, bigarren arma bat eduki eta autoaren matrikula aldatu. Baina, hala ere... Begira, nik dakidanagatik, ni terrorista banintz eta beraien aginduak jasoko banitu, uste dut zaila izango litzatekeela helburu gisa dudak norbaitek ihes egitea. Eta ni ertzaina naiz. Hain zuzen ere, beldur gehien frankotiratzaileei edo lehegailuei nien, une jakin batean defentsarik gabe harrapa nintzaketelako. Ez, ordea, auto azpiko lehegailuei, autoa egunero begiratzen bainuen. Ez, beldurra ematen zidana zen espaloiko auto batean lehegailu bat jartzea; hortik igarotzean aktibatuko zuten, 100 kilorekin, eta nire barrenak beste puntaraino bidaliko zituzten. E1

Noski, Itsasondokoaren eta senide baten aurkako atentatu baten ondoren erosi nuen bigarren arma, eta bizitza pribatuan ere gainean eramaten hasi nintzen. Horrek esanahi bakarra du: nire bila etorriko ziren beldur nintzela. E9

Autoaren matrikula aldatu nuen, baina ez nuen bigarren armarik erosi. Sailaren baimena lortu nuen, arma Erkidegotik kanpo atera ahal izateko; baina azkenean ez nuen erosi, okerragoa izango litzateke eta. Une jakin batean pentsatu nuen: "ez dut alboan eramango, bestela egunen batean zerbait gertatuko zait", eta horregatik ez nuen hartu. E3

4.2.3. Bidegabeko egoera baten ondorioak

4.2.3.1. Herstura ugarituta. Familiari egindako mehatxua

Autobabeserako jarraibideak ezartzearen zailtasuna argi geratzen da interesdunak ohartzen direnean zer zaila den maite dituztenak (berezi familia-nukleoa) mehatxutik urrun mantentzea. Segurtasun hori haustea eta familiaren eguneroko bizitza betirako alda daitekeela ikustea estres izugarriko faktoreak dira. Jarraian jasotako adierazpenetan agerian geratzen da zer-nolako herstura eragiten zuten gertakari horiek. Mehatxatuta egon ondoren ETak eraildako ertzain baten senide batek azaltzen digu zein zaila izan zen egoera kudeatzea.

Bere datuak agertu ziren agiri dezentetan. 80-85 urteetan hasi ziren agertzen. Eta uste dut azken datuak Frantzia atzemandakoetan agertu zirela. Horietan haren izena, helbidea, telefonoa eta abizenak agertzen ziren, ertzainen zerrenda baten hasieran. Dena den, lehenago bizitzarekin jarraitu genuen. Egoerak arazorik sorraraz ez zezala saiatu ginen. Bai, gure bizitza baldintzatu genuen nolabait, erraztasunik ere ez emateko, baina tira... Aldi berean familia normal bat izaten jarraitu genuen, eta ordura arte egiten genituen gauzak egiten (...). Baina bera beti saiatzen zen laneko kontuak familia-bizitzatik bereizten; horretan saiatzen ginen. Batez ere haurregatik. Haurrek bizitza normala izan zezatela saiatzen ginen. Baina haurrak ere jabetzen dira gauzetaz (...). Lehenengo, egoera ezkututzen saiatzen ginen, haurregatik. Eta gero, biok saiatzen ginen pentsatzen ez zela gertatuko, beragatik eta niregatik... Ondo sentitzen saiatzen ginen. Baina bueno, berak bazituen bere gauzak eta nik ere bai. Begiratu izan gara... Atentatua baino pixka bat lehenago gertatu zitzaigun: semaforo batean geundela, bat-batean elkarri begiratu genion eta biok gauza bera egiten ari ginen. Bera atzerako ispilutik begira zegoen, eta ni autoaren inguruari begira; elkarri begiratu genion arte ez ginen ohartu zertan ari ginen. Eta ez genuen ezer esan; esperientzia horiek... Gero gauza horietaz gogoratzen zara. E7

Horrek guztiak maila pertsonalean eragiten dizu, mugatu egiten zaitu. Noizbait esan izan dut: "tira, mus partida bat jolastuko dut, afaltzera joango naiz...". Hala ere, urduri zaude, urduri zaude. Baina horixe da egokitu zaizuna. Gai horri aurre egitea erabaki baduzu, horixe egin behar duzu... Ondorio batzuk ditu maila pertsonalean: urduri zaude, aldarte eta loa aldatzen dizkizu, urduri jartzen zara zarata bat entzuten duzunean, edozer gauza; ez zaude ondo, ez zaude lasai. Urduri zaude, larri zaude, beldur zara eta. Beldur zara, kontziente zarelako ETA prest dagoela; izan ere, lagun asko eta arma ezberdinak ditu. Are gehiago, askotan, norbait erail izan dutenean, Estatuko Segurtasun Indarrak ez dira egileak atxilotzeko gai izan. Zer egiteko gai diren jakinda, zera pentsatzen duzu: kontuz, kontuz, kontuz! Horixe gerta dakizuke. E1

Poliziek euren burua defendatu behar dute. Ez daukate bizkarra zainduko dien norbait edukitzeko aukerarik. Autobabesa sortzetikoa da, zeure burua babestu egiten duzu, mekanikoa da. Baina zeure bere burua babesteko mekanika hori, hots, bizitza babestea, matematikoa den arren, barruan sartzen

zaizu azkenean. Izugarria da konturatzea zeu zarela arma bat daraman pertsona bakarra, eta horixe dela, hain zuzen, zeure burua defendatzeko eta babesteko duzun gauza bakarra. Zure bizia babesten duzu, eta suposatzen da horixe dela gehien maite duzuna. Baina ez da horrela; seme-alaben bizia, emaztearena, gurasoena da gehien maite duzuna. Haiek zeure burua baino gehiago maite dituzu. Zure bizia babestu behar duzu, zu zeu zarelako gero besteen bizia babestu behar duena. Izugarria da (...). Neure burua defendatzen dut, baina nire familia ere defendatu behar dut. Haiek babestea, jakitea zuri zerbait gertatzen bazaizu zu gabe geldituko direla, babesik gabe geldituko direla eta zure hiletara joan beharko dutela... Ez da harrizkoa azkenean depresioak jota egotea edo zera sentitzea... E2

Kasu batzuetan, ez zen posible izan ertzainek eta haien familiek jasandako hertsapenari eta jazarpenari aurre egitea. Ertzainek autobabeserako neurriekin kontu handiz jokatu zuten arren, eraso benetan gogorrak jasan zituzten beraien aisialdian, horrelako momentuetan errazagoa baitzen haien eraso egitea. Hauxe esan digu erasotua izan zen ertzain baten senide batek:

Ateratzen zirenean, gertu zegoen herri batera joan ohi zen lagunekin, larunbata pasatzera. Uste dut behin bakarrik joan zela, hango neska batekin baitzebil. Herrikora sartu zen, ordura arte bezala. Zergatik ez zuen ba jarraituko hara joaten? Lagun talde bat zegoen barruan, musika itzali zuten eta begira gelditu zitzaizkion, alde egiteko eskatuz. Ezagutzen zituen tabernan zeudenak, bertakoak ziren. Hura izan zen lehenengo aldia. Beste batean, hemengo alde zaharreko taberna batera joan zen lagun batekin. Denak joan ohi ziren; alegia, ezagutzen zuten han. Inguratu egin zuten. Uste dut gazte asko zeudela, jotzen hasi zitzaizkion... Bera ere ez zen atzean geldituko, baina, noski, hainbaten artean inguratuta eta bera bakarrik egonda, jo egin zioten. Ezagutzen ez zuen batek bere alde egin zuen. Hurrengo goizean, begia ubela eta aurpegia puztuta ikustean, zer geratu zitzaion galdetu nion. Hauxe erantzun zidan: "ezer ez, gimnasioan egon naiz kickboxing egiten eta ukabilkada bat eman didate". Handik gutxira ilobak esan zidan larrialdietara joan zirela berarekin. E 10

Ertzainek aisialdian jasandako erasoez gain, gertuko senideei egindako mehatxuen kontua bereziki korapilatsua da. Ertzain batek min handiz zigun senide batzuek hainbat urtez jasotako mehatxuen berri.

Ni Arkauten sartu eta hilabetera, aitak erradikalen inguruko pertsona batekin (haren anaia kartzelan zegoen) liskarra izan zuen auzoan, hain zuzen ere, pertsona hark tabernan eta nire aitaren aurrean ertzainei buruz esan zuen zerbaitegatik. Liskarra hitzekoa izan zen; hitzekoa bakarrik, ez zen beste ezer gertatu, baina nire aitak mehatxatu egin zutela sentitu zuen. Esan zion ondorioak jasan beharko zituela, bere semea zipaio bat zela eta halakoak. Une hartan aitak ez zidan hori esan, beretzat gorde zuen. Handik hilabetera, hilabete pasata edo bi hilabetera, asteburu batean Arkautetik etxera joan nintzenean, gauean deitu eta esan zidan: "Jaitsi zaitetz, bidegurutze batean jo egin naute eta". Jaitsi nintzenean ikusi nuen eraso egin ziotela. Eraso egin zioten, ni Ertzaintzan egoteagatik taberna batean eztabaida izan zuelako. Esan zioten hiltzaile bat nintzela, frankista eta falangista bat. E2

Urte batzuk geroago, elkarrizketatu honek berak ikusi zuen bere seme-alabak ere arrazoi beragatik, hau da, bere lanbideagatik, baztertu zituztela. Oraingoan ingurune akademikoan. Arazoa konpontzeko, aitarentzat zein semearentzat traumatikoa izan zen erabaki bat hartu behar izan zuten; izan ere, semea berak aukeratutako ikastetxetik atera eta beste batean matrikulatu zuten.

Bi seme-alaba ditut. Ikastolan hasi ziren ikasten, eta, hamabi urte bete zituzten arte, ez zuten inolako arazorik izan: "Non dago zure aita? Zure aita da hau eta bestea da... Zertan egiten du lan zure aitak?" Orduan betiko arazoa izan genuen, besterik gabe; semea etorri eta hauxe esaten zidan: "aita, zipaio esaten digute". Edo alabak: "aita, zergatik deitzen didate zipaio?" Eta zergatik naiz ez dakit zer? Eta zergatik bestea?" Komentario horiek entzunda, konturatzen zara umeak ondorio batzuk jasaten ari direla aita ertzaina izateagatik (...). Baina, denborak aurrera egin eta institutura joaten dira. Ikastetxe horretan hasi ziren biak arazoekin. Lehenengo nire alabak; izan ere, bera izan zen institutura joan zen lehenengoa, eta han zirikatzen hasi ziren. Ohiko kontuak ziren: "zipaio" edo "kontuz, zipaioaren alaba dator eta", "kontuz zure aitarekin, ea buruan tiro bat ematen dioten", "begiratu dezala kotxearen azpialdea egunero, bomba bat jartzen badiote ere". Horrelako komentarioak. Atentatu bat dagoen bakoitzean... 13, 14, 15 eta 16 urteko gazte horiek nerabeak dira, baina nerabezaroan aurrera doaz. 16 urterekin gazte horiek nagusiak dira benetan. Adin horretan, benetan kezkatzen dira aitaren aurkako atentatu bat egon daitekeelako. Noizean behin esaten zidaten, eta beraiekin hitz egiten saiatzen nintzen. Nire alaba izan zen sentsazio horiek adierazi zizkidan lehenengoa. Poliki-poliki joan zen, apurka-apurka gainditzen. Bere antzeko izaera zuten ikaskideen laguntza zuen; egoera jakin batzuk bizi behar izan zituzten eta ondo egiten zieten aurre, bazekiten egoera horiek nola konpondu. Aurrera jarraitu zuen, nahiz eta hori, zure aita hil egingo dutela entzutea, ez den batere erraza (...) Nire semea, berriz, ez zen egoera hori gainditzeko gai. Gaizki pasatzen zuen eta ikasketetan okerrera egin zuen. Okerrera egin zuen, okerrera,

okerrera. Are gehiago, liskar fisiko bat ere izan zuen, eta erabaki nuen ikastetxean idatzi bat aurkeztea eta esatea talde antolatuta batek eraso egin ziola. Horrez gain, ikastetxeak presio hori saihesteko neurriak hartu behar zituela ere idatzi nuen. Baina ez zen amaitu. Ikastetxeak bertatik hilabete batzuetara bertatik atera zedila proposatu zuen (...), esanez ez zela amaitzeko gai izango eta abar, putzu batean sartu zelako eta ez zelako handik ateratzeko gai izango. E2

Beste informatzaile batzuek ere esaten dute ertzainek ez ezik haien seme-alabek ere jazarpena jasan behar izan dutela.

Nire semea ikastetxetik atera behar izan genuen. Bere kontrako giroa zegoen, etsai-giroa. Ikastetxe hartatik atera eta beste batera eraman nuen. Uste dut nire semeak ikasketetan porrot egitearen arrazoia... Uste dut inoiz ez dela egon zentratuta. Baina, egia esan, uste dut honexegatik ere izan dela, familiaren egoeragatik. Kantabriako barnetegi batean sartu genuen; izan ere, pentsatu nuen onena bere inguruetik ateratzea eta barnetegian sartzea izango zela (...). Badirudi lehengo inguruetik urrun hobeto egon zela. (...) Familian ertzain bat izan dutenek badakite, e? Nire seme-alabek badakite. Nire alabak, esaterako, uste dut oraindik ere ikusten duela denari adi nagola. Nire semeak ez horrenbeste, baina pixka bat bai. Uste dut konturatzen direla, gauza batzuk ikusi egiten dira. Uste dut pixkanaka konturatzen direla beraien bizitzetan zerbait berria sartu dela eta zerbait hori ez dela ona. Familian ertzain bat izan dutenek badakite. "Zipaio" deitu badizute ere badakizu, baita honelako zerbait esan badizute ere: "zure aita hil egingo dugu". Edo, nire semearen kasuan bezala, ikastolan hau esaten badizute: "lehenengo hiru guardia zibil hiltzen badituzte eta gero beste batzuk, nola geratuko da hau...?". Basakeria hori ohikoa zen garai hartan, ohikoa benetan. Ohikoa zen norbait hil ondoren honelakoak entzutea: "zerbaitegatik hilko zuten". E4

Alabaren kasuan, ikastolan baztertzeko hasi ziren. Hasieran pixka bat, baina zortzi edo bederatzita urte zituenean, nabarmena zen. Etxera heltzen zenean, "aita, zer da zipaio?" galdetzen zidan. Eta nik "ez dakit, zergatik galdetzen duzu?", erantzuten nion. - "Zipaina deitzen didatelako" - "Beno, ez eman garrantzirik. Hori esaten dizutenek ez dakite zer esan nahi duen". Eta hor geratu zen guztia. Baina, egun batean, ikastolan jai bat egin zuten. Gazte talde bat mugitu zenean, horman klarionaz zerbait idatzita zegoela ikusi nuen: bere izena eta atzetik "zipaina". Andereño bati dei egin eta "orain ezabatuko dugu", esan zidan. "Ezabatuta ez dugu ezer lortuko, nire alabak eta biok ikusi dugu", erantzun nion nik. Nire alaba zirikatatu egiten zuten... Denborak aurrera egin ahala bere baitan itxi zen eta hitzak atera egin behar genizkion. Akademikoki ere okerrera egin zuen ikastolan. Oso gaizki eraman zuen. E15

Ertzain asko eta beraien familiak gero eta presio nahiz hertsapen gehiago ari ziren jasaten eta, ondorioz, berebiziko garrantzia zuten erabakiak hartu behar izan zituzten, esate baterako, familia Euskaditik kanpo eta segurutzat jotako herrietara bizitzera joatea. Fenomeno hori ohikoa da, ezaguna dugu, eta honako aipu honek ondo islatzen du, lekualdatzeak ekarritako ondorio guztiak adierazten baitira bertan: bikotekideak lana galtzea, seme-alabak beste ikastetxe batera eramatea (hango hezkuntza-eredua eta EAEkoa ezberdinak dira), berriro sozializatu beharra...

Hasieran, zuri geratzen zara; batetik, ETA arka duzulako, eta, bestetik, kostatzen ahala ezabatu egin nahi zaituztelako. Zuri geratzen zara, ez duzu onartzen, eta ematen dizkizuten aholkuei kasu egiten diezu. Baina ematen dizkizuten aholku guztiak kontuan izatea benetan zaila da, maila guztietan. Ez dago irtenbiderik, norbaitek tiro egin nahi badizu, ba berdin dio... Egin dezakezun gauza bakarra esaten dizutenari kasu egitea da. Irtenbide bat eman zidaten, eta esandakoa bete nuen, besterik gabe. Gure etxea uztea gomendatu ziguten, gure bizitza uztea eta, besterik gabe, desagertzea. Hori edo atentatu bat izateko arriskua hartu. Nik oso argi neukan (...). Ez dut nire familia autoan doanean (nirekin edo ni gabe) autoa lehertzeko arriskua hartuko. E13

Gero eta gauza gehiago ari ziren gertatzen. Hori zela eta, azkenean alde egitea erabaki genuen. Eta horrek ondorio batzuk ditu; nire bikotekideak lanpostu bat zuen eta utzi egin behar izan zuen. Eta hori guztia utzi. Uda batean, umeak ikastetxetik atera genituen... Baina, jakina, ikastetxe batetik atera eta beste batera eraman behar genituen... Hasiera batean, urrutirago joan nahi genuen, baina gure egoera ekonomikoarekin (nire bikotekideak lana utzi zuen), ezin ginen hain urruti joan. Santanderren begira ibili ginen. Baita (...) San Vicente de la Barqueran ere. Kontua da urrutiegi geratzen zitzaigula eta, azkenean, Castron geratzea eta han bertan pisu bat erostea erabaki genuen. Gure pisua saldu genuen, nahiz eta oraindik 15 urte geratzen zitzaizkigun ordaintzeko, Castroko pisua erosteko (...). Semea (9 urte zituen) futbol talde batean sartu genuen lagunak egin zitzaizkion. Ikastolan ere arazoak zituen, andereñoi euskaraz deitzen baitziren, "andereño". Eta hemen ez zuten hori ulertzen, nola ulertuko zuten ba hori, Castron? Hemen ez geneukan lagunik... Beno, arazoa ez zen gurea, baizik eta seme-alabena; izan ere, azken finean, ni lanera joaten nintzen, baina beraien ez zeukaten lagunik, ez zeukaten ezer. A zer urteak... Lehenengo urteak izugarriak izan ziren... E3

Mehatxuen garaian, Eusko Jaurlaritzak nire etxea uztea proposatu zidan. 5 orduren buruan atera nintzen etxetik. Nire auzoa, nire bizitza, nire gaztaroa bost orduren buruan utzi nituen. Etxe-aldaketa familiaren eta lagunaren laguntzarekin egin nuen. Alokatzeko pisu batera eraman ninduten. Han ez ninduen inork ezagutzen. Bizilagunaz inor arduratzen ez den lekua bat aukeratu eta handik ospa egin nuen. Gero jakin nuenez, nire auzoan esaten zuten txalet batera joan nintzela bizitzera, eta aitak zurrumurrua berresten zuten, esanez: "honek diru asko dauka eta". Arerioa despistatzeko egiten zuten. E14

Nire alaba, euskalduna izateagatik, institutuko eskaileretan behera bota zuten Castron... euskalduna izateagatik. Horrelako jendea badago, ezta? Alaba imajinatzen dut, pentsatuz: "han, zipaio baten alaba naizela; hemen, euskalduna". Inoiz ez zen kexatu. Oso neska alai da eta inoiz ez da kexatu. Eta semeak ere ez du ezer esaten, hango bizimodura ohitu da. Uste dut gaur egun ez dela ez hango ezta hemengo ere; lehengo batean bere lagunekin joan zen, betiko koadrilarekin, eta "jo, ama, ez da berdina" esan zidan. Horixe gertatzen zait niri ere nire lagun guztiekin: ez da berdina. E12

Beste informatzaile batek kontatu digu familia osoak une batetik bestera utzi behar izan zuela etxea, hain zuzen ere, aitak, ertzaina izanik, bere aurka jasotako mehatxuaren ondorioz; izan ere, mehatxua aurki egia bihurtu zitekeen.

Eta goiz batean, eguerdian, esan zidan: "goazen etxetik, oraintxe bertan" (...). Eta arratsaldean bertan, bera, nire ama, Eusko Jaurlaritzako neska bat eta ni pisu bat begiratzera joan ginen, alde egiteko. Honela esan zigun neskak: "ezin duzue luzaroan pentsatu. Hiru ikusiko ditugu eta horietatik bat, gaur ez baitzarete etxera itzuliko". Hauxe erantzun genion guk: "Ez garela etxera itzuliko? Jantzita daukagunarekin geratu behar dugu ala?". "Jaisi gauzak pixkanaka, inor ez dadila ohartu ez zaudetela han". Baina guk etxera joan nahi genuen, jakina. Nire aita hotel batera eraman zuten. Hotel batean egon zen, ez dakit non. Beste aste bat. Guk bitartean poltsak pixkanaka jaisi genituen, inor ez zedin konturatu bagindoazela. Honela jaisi behar genituen: gaur gauean hiru poltsa, beste egun batean beste hiru... Gainera, batzuk... Bazegoen emakume bat, bizilaguna; kartzelan egon zen eta fitxatuta zegoen (...). Nire amari, Eroskira joan eta berarekin topo egiten zuenean, "putakume" deitzen zion, edozer deitzen zion, eta amak poltsa utzi eta ospa egin behar izaten zuten.. Amak arropa esekitzen zuenean, etxe azpitik pasatzen bazen, "zipaioak", "hil egin behar dira" esaten zion, denetarik. E5

Beste kasu batzuetan, batzuk ziur zeuden mehatxuari aurre egiten saiatu behar zirela, betiere mehatxua jaso zuen pertsonak hori egiteko aukera baldin bazuen, eta jakinik erabaki hori hartzea garesti aterako zitzaioela eta ezinezkoa zela zenbat denbora iraungo zuen zehaztea.

Nik neuk zera pentsatu nuen: "ez dut amore emango eta ez naiz joango, ez dut nire herrialdetik alde egingo, ez naiz nire familiaren albotik joango, benetan adi egongo naiz, gudarako prest egongo naiz egunero". Hori lortzea oso zaila da inguruko giroa ez bada kontrakoa, eguneroko guda pertsonalak asko ahultzen zaitu. Asmoa denbora irabaztea zen; izan ere, nik beti pentsatu izan nuen egoera alda zitekeela. E1

4.2.3.2. Hertsapena, isolamendua eta bazterketa. Jazarritako gizarteko talde baten hiru kondena.

Hertsapenak eta mehatxuak arlo pertsonalaz eta familiaz haratago doaz, arlo sozialean ere badute eraginik eta. ETAk mehatxatutako pertsonen egoera aztertzeke egin diren ikerketa akademikoek agerian utzi dute jazarleek moralik baztertzen dituztela pertsona horiek¹⁶. Guk elkarrizketatutako pertsonen arabera ere nabarmena da bazterketa-prozesu hori, eta horrek, nahitaez, estigmatizatu egiten zaitu gainontzeko gizarte-eragilean aurrean.

Zaila da egoera hori onartzea, eta azkenean pentsatzen duzu: "alde guztietatik ematen ari dira!". Batzuek hemendik egin nahi didate eraso, eta nire etxean bertan ez naute ulertzen, ez dute gertatzen ari dena ulertzen. Eta horrelakoa da mehatxuak jasotzen dituen pertsonaren irudia. Gainera, talde terrorista batek hertsatu egiten du, nahiz eta agertokian ez dagoen etsai-girorik. Beraz, jendeak, gizarteak, bizilagunek... Ez dute ulertzen zer gerta dakizukeen. Hau azaldu egin behar da; enpatia nahikoa ez duenak ezin du ulertu. Demagun mehatxatua lorategi batean dagoela, ikusiz ama pozik dagoela semearekin jolasean. Baina benetan hauxe pentsatzen ari da: "bi begi daude nonbait, niri begira, nola bizi naizen ikusi eta gero plana nola gauzatu daitekeen prestatzeko". Zaila da (...). Gudan zaudenean eta guda hori bizi duzunean, agertokia belikoa da. Orduan askoz errazagoa da hau ulertzea. Baina hori da biktimei egokitu zaiena. E1

16 Susan Opatow-k formulatutako bazterketa moralaren teoriak azaltzen du kolektibo batek herritarren zati bat beraien "justizia-eremutik" baztertu dezakeela. Bazterketa horren ondorioa izan daiteke baztertutako pertsonak eraso bortitzen xede izatea. Teoria hau ETAREN indarkeriaren biktimen kasuari aplikatu zitzaion *Amenazados y víctimas del entramado de ETA en Euskadi: un estudio desde la teoría de la exclusión moral* azterlanean (Martín-Peña, J., Opatow, S. eta Rodríguez Carvalleira, A, *Revista de psicología social*, 26:2, 2011).

Gainera, egoera gero eta okerragoa zen. Iraintzen hasi ziren, baina irainen atzetik telefono-dei bat egon zen: "hil egingo zaitugu...". Eta deiaren ondoren pintada bat; gainetik margotu behar izan nuen, ez zitezen konturatu (...). Hor ere hanka sartu nuen, ez zitezen konturatu. Gero kotxea erre zidaten (...). Ekintzak gero eta larriagoak ziren. Une jakin batean, "hau izan da guztia" pentsatu genuen. Seme-alabengatik, batez ere. Ezkongabea izan banintz, ez nukeen hemendik alde egingo. E3

ETari buruz hitz egiten dutenean, ETak norbait hil duela esaten dute beti, ez dakit zenbat zauritu egon direla... Baina mehatxatuak zenbatu ezin diren zaurituak dira. Beti esan izan dut nahiago izango nukeela jipoi bat jasotzea. Hartara, hilabetez, bi, hiru, lau edo bost hilabetez, ez du axola zenbat denbora, gaizki egongo nintzatekeen. Nahiago izango nuen hori, egunero tanta bat jasotzea baino; tantatxo hori, tortura hori (psikologikoa, edo zuk nahi duzun moduan deitu), 17 urte iraun dituen tortura. E5

Baina, noski, horrek guztiak aldarazi egiten zaitu eta, gehiago ezin duzunean, eztanda egiten duzu. Ahuldu egiten zaitu. Zertan eragiten dizu? Bada, ez duzu bizitza sozialik inorekin, isolatuta zaude. Lehen futboleko jolasten nuen, kirol-jarduerak egiten nituen. Aterpearen kontua zegoenean, mendian zegoen jendea eramaten nuen. Halako izatetik etsai izatera pasatu nintzen. Horixe iruditu zitzaidan. Gainera, batzuk soldatagatik sartzen dira. Ni, aldiz, bokazioagatik sartu nintzen. Are gehiago, lehen neukan lanpostuan gehiago irabazten nuen. Pentsatzen duzu jendeak baloratu egingo zaituela, gertukoa izateagatik. Herriko ertzain bakarra naiz, eta pentsatzen duzu jendeak onartu egingo zaituela. Ez dauka zentzurik. Ez dio axola hemengo edo Nairobikoa zaren. Beraientzat etsaia zara eta kito. Eta hori ikusi egiten duzu, egunero sentitzen duzu kalean. Ikusten duzunean ez zaituztela onartzen, bakartu egiten zara, eta zure postuan behar baino lan gehiago egiten hasten zara. Norberak nahi ez badu ere, azkenean horrek ondorio batzuk ditu eta gauza arraroak egiten hasten zara. E8

Nire semea, erasoaren ondoren, kontu handiagok jokatzeko hasi zen eta, arazoak saihesteko, leku askotara joateari utzi zion (...). Baina, behin edo behin, ertzainek hartzen zituzten arriskuei buruz hitz egiten ari ginela, honako hau esan zidan: "nahi dutenean hilko gaituzte, labera noa (sic)". E10

Izugarria da nik zuzenean hori nire gain hartu behar izatea eta onartu behar izatea zure ingurukoak, zure aita edo zu zarela zure familia sufriarazten duena... Izugarria da zure emaztea denda batera sartzea eta barruan daudenek alde egitea, ertzain baten emaztea izateagatik ez dutelako ikusi ere egin nahi, arropa etxe barruan eseki behar izatea kanpoan ezin delako eseki... Sekula ez genuen arropa kanpoan esekitzen, gure atikoak sabai-leihoak zituen... Horrela, ez duzu kanpoko jendea kontrolatzen ibili beharrik, kalean pasatzen denean uniformeak ikusi eta "hor ertzain bat bizi da" pentsatu dezaketelako. Baliteke horrek pertsona jakin bati kontatu nahi izatea... E2

Denborak aurrera egin ahala tentsioa sumatzen zenuen, ikusten zenuen eraso fisiko zela, erabateko hertsapena... Eta egoerak okerrera egiten zuela. Beste lankide batzuk esandakoa entzuten duzunean eta haiekin hitz egiten duzunean, egoera ia-ia berdina da. Harreman gehiago edo gutxiago izanik ere, jendeak leku jakin batzuetatik alde egiten du. Ni neu 84an hiriguneko pisu batean bizi nintzen, udaletxetik 50 metrora. 92an ezin zen horrelakorik pentsatu ere egin. Egia esan, ez zen denbora gehiegi pasatu. 5, 6, 7 urteren buruan egoerak okerrera egin zuen. E11

ETak mehatxatutako pertsonen jasandako bidegabekeriaren inguruan egindako txostenak nabarmendu bezala, pertsona horiek autobabesteko estrategia errazena beraien lanbidea zein zen ezkutatu behar izatea izan zen. Errazena baina gauzatzeko zailena, aldi berean. Erabaki horren ondorioz, Ertzaintzako kideak urrundu egin ziren euren eremu sozialetatik eta lagunengandik. Estrategia horrek, batetik, balizko erasoan aurrean euren segurtasun-eremua indartzen lagundu zuen, baina, bestetik, konfinamendu soziala lortzeko prozesuari lagundu zion, eta horixe zen, hain zuzen, talde terroristak nahi zuena. Denborarekin, gure informatzaileen eta euren ingurukoaren artean jarri beharreko distantzia bakardade bilakatu zen, eta, gaur egun ere, distantzia horren ondorioak ikus daitezke.

Familiak zuk baino gehiago sufritzen du. Hori argi daukat. Ezjakintasunaren ondorioz. Zuk badakizu zeri egiten diozun aurre. Ez jakiteak gehiago sufriarazten dizu jakiteak baino. Argi dago familiak ez diola zure telefono-zenbakia inori ematen, ez diola zutaz inori hitz egiten... Familiak zure segurtasunaren alde egiten du. Ez du non bizi zaren esaten... Apurka-apurka konturatzen dira horixe egin behar dela. Gehien sufritzen duena zure bikotekidea da; izan ere, konpromiso edo lagun batzuk izan arren, eta norbaitekin geratu nahi duzun arren, azkenean ez zara geratzen. Kontua ez da zure harremanetarako eremua murrizten duzula; zabaldu ere ezin duzu egin. Ez zaizu interesatzen. Eta hainbat biktimari ematen diozu aholku hori. Azken finean, zure lagunak arazo bat dira, eta jende asko erori da lagunak erruz. Ez dakizu zure lagunak norekin hitz egiten duten; zuk zeuk norekin hitz egiten duzun, ordea, bai. Zuk egoera kontrola dezakezu. Baina hau sekretu bat bezala da. Beste pertsona bati zerbaiten berri ematen diozunean, informazio hori beste batzuegana hel daiteke. Azken finean hobe da ezer ez esatea, segurtasuna kolokan ez jartzeko. E14

Joan egin behar duzu, baina nora? Nire bikotekideak lanpostua utzi behar izan zuen, eta horrek ondorio batzuk dakartza berekin. Eta zoazen lekura zoazela, hilabete batzuk egongo zara bertan, eta daukagun adinarekin, zer kontatuko duzu han? Ezin duzu lanean zaudela esan, ezta oportetan zaudela ere, hilabete asko dira eta. Ezin duzu erretiroduna zarela esan, gazteegia zara eta. Gezurra esan behar duzu, etengabe gezurretan aritu. Beste era batera esanda, ezin duzu lagun berririk egin; izan ere, gezurra esan behar diezu eta horrek izugarri amorratzen zaitu. Ezin dezakezu hizketaldi normal bat izan, hizketaldi normal batean beti ateratzen baita nor zaren, zure lanbidea zein den, non lan egiten duzun... Eta beti egiten dizu ihes zerbaitek. Beti ari zara gezurrari bueltak ematen. Oso nekagarria eta itogarria da. Funtsean, bizitza bikotekidearekin egiten duzu, familiari bakarrik deitzen diozu eta beste guztia albo batera utzi behar duzu. Ez dago besterik. E13

Seme-alabekin gogorra izan zen, zuk ezin baitituzu egin guraso arrunt batek egin ohi dituen gauzak, esate baterako, autobus-geltokira eramane edo herriko plazara joan beste umeekin jolastu daitezene. Zuk ezin dituzu gauza horiek egin. Ezin zara jende asko dagoen leku batean egon. Garai hartan, ziur jakin behar zenuen begien bistan zeneukan jendea han egotea normala zela; ohiz kanpoko norbait bazegoen, neurritan bat hartu behar zenuen. Etxetik ateratzen zinenean, begiratu egiten zenuen eta norbait logikoa ez den zerbaitek egiten ari bazen, nora joan erabaki behar zenuen: ezkerrera, eskuinera... Baina ezin zenuen arriskatu. Horrexegatik bizi gara isolatutako eremuetan, mota horretako analisia egitea erraza den lekuetan hain zuzen. E15

4.2.3.3. Aurre egitea, mehatxuak mehatxu. Bakartasuna eta uko egitea.

Elkarrizketatuei galde egin zitzaieen ea zer motibazio izan zuten mehatxuari aurre egiteko, baita ea zer ukapen eragin zituen erabaki horrek ere. Jasota geratu da elkarrizketatu askok erabilitako estrategia: hain zuzen, norbere baitara eta ingurune hurbilenera biltzea, norberaren eta familiaren segurtasuna bermatze aldera. Modu subjektiboan, jokabide horrek ordura arteko bizimoduari jarraitzeari uko egitea ere ekarri zuen berekin, ez soilik jokabide-eredu ezagunak bertan behera utzi zirelako, baizik eta, zenbaitetan, bizi-proiektu erabakigarriak ekiteari ere uko egin zitzaiolako.

Eta jendeak askoren inguruan esan du: "bai, baina hemengo hau joan egin da!" Joan, diot, ni Gasteizera joan nintzelako, eta oso gogorra izan zen, paria sentitzen zarelako. Ni ez nintzen joan; ni bota ninduten (...). Ni Gasteizera joan nintzen, baina niretzat agonia izan zen. Ni lapurtu izan banu bezala joan nintzen, hala... Oso gutxitan noa gurasoen etxera. Gurasoek bi sarrera dituen etxe bat dute, ez diet inoiz abisatzen joatekotan naizela. Noizbait auto bat alokatzerara ere iritsi naiz gurasoak egun batez ikusteko. Auto bat alokatu dut, niri inongo autorekin ez lotzeko. E 8

Seme-alabak izateko adinean harrapatu zidan. Ni familia ugari batetik nator eta seme-alabak izan nahi nituen. Azkenean, seme-alabarik ez izateko erabakia hartzen duzu. Esaten duzu: zertarako ekarri seme-alabak, aita gabe geratuko badira? Ziur zaudelako lehenago edo geroago harrapatu zaitzaketela. Urteak eman nituen uste horrekin. Azkenean berriz pentsatu, eta biologikoki izateko berandu bazen ere, adoptatu egin nituen. E14

Gure bizitza soziala gutxienekoa zen. Jendea kalean dago, lagunartean, koadrilarekin. Gu ez, inork ere ez zigun afaltzera gonbidatu. Nire emaztearen familiak esaten zigun "bazenekien non zinen". Harremana hoztu zen. Ez nuen haien babesa sumatu, inondik ere. E13

Agerian geratzen da zenbateraino erdiratu zituen beraiek nahi zuten lekuan eta moduan bizitzeari uko egin beharrak, seme-alabak hasieran aukeratutakoak ez ziren beste eskola batzuetan hezi izan beharrak, familiako kide hurkoenak mehatxupeko zoria partekatzen ikusi izanak eta ukapena lanbideko jardunari, lagunei eta aisialdiari zabaldu behar izanak.

Niri ezin didate ezer itzuli. Eta argi eta garbi diot: den-dena kendu didate! Neukan guztia kendu didate. Nire identitateak kendu didate. Oraintxe bertan ni ez naiz inongoa sentitzen. Eta oso argi diot, eta hemengo hau sutan jartzen da (emaztea seinalatzen du)... Ezingo didate inoiz ordainik eman urte horietan guztietan izan dudana hutsuneagatik. E 3

Normalean ez nituen nire seme-alabak autobus-geltokira eramaten, baina batzuetan hala egin behar duzu, nahitaez, nire emazteak ere bazituelako beste konpromiso eta betebeharrak batzuk, zirela lanekoak, zirela bestelakoak. Halakoetan, nire seme-alabek sei urte zituztela, geltokian «botatzen» nituen, edo hogeita hamar metro lehenago esaten nien: «hemendik eta iritsi arte zoaz zu». Han egoten ziren guraso guztiak, umei ikastolara joatean agur esaten, geltokitik agurtzen, eta zu, zuhur-zuhur, pertsona guztiei erreparatzen, beste kotxeei...E14

Galdutako aukerak eta familiara hedatutako ukapenak, zerbitzu publikoko lanbide batean jarduten jarraitzeko erabakia hartu zutelako: lekukotza askotan laguntza-eske batekin irudikatzen dute ideia hori; ez hainbeste norberari dagokionez, baizik eta seme-alabei, nolabait beren belaunalditik at geratu baitziren gurasoen lanbidearen ondorioz. Honela zioen seme-alabak euskal hezkuntza-sistematik kanpo eskolatu behar izan zituen ertzain batek.

Nire alabak ezin hobeki hitz egiten du euskaraz, semeak gutxiago. Baina Euskadin bilatu behar badute lana, desabantailak izango dituzte beste batzuen aldean. E3

Ertzainen edo beste sektore batzuetako langileen seme-alaba horiek gurasoen eta familien eraginpean parte hartu dute gizarteratzean, eta bilakaera ona izan dute, gizarteratze ona; gizarteraren demokratizazioan parte hartu dute, mundu horretan non sektore batek bazter utzi nahi baitzituen, eta azkenean integratu dira, nire alaba kasu, integratu dira, besteekin hitz egin ondoren, azkenean entzun diotenean. Gizarteran –edo Administrazioan–, nik uste, denboraren joanarekin, elkarrizketan, auzi hori konponduko dela. Baina gatazken konponbidetik at uzten den sektore hori, eta haiek ere biktima dira, formula bat bilatu behar da haiek egindako gizarteratze-lana aitortzeko. Eta beti eutsi diot ideia horri, zeren eta edozein biktimaren semea edo alaba, bera ere biktima baita. Biktima ez da hildakoa edo zauritutakoa soilik. Bera biktima da. Baina, ez al da biktima haren semea? Bai, biktima da. „Baina zuk ordain ekonomikoa bilatzen duzu“. „Nik nolabaiteko ordaina bilatzen dut, ez dut esaten ordain ekonomikoa“. Ordainak askotarikoak izan daitezke, aitopenarekin. Izan liteke aitopen bat: egin duzun lana, pairatu duzun oinazea. E2

Garai hartan lagunak ziren kontu arriskutsuenetakoa. Ez horrenbeste zure etsaiak, baizik eta lagunak. Lagunak, zeren eta, xaloki, zuri buruzko informazioa eman zezaketen. Orduan, egiten duzun lehenengo gauzetako bat munduarengandik eta zure ezagun eta lagunengandik isolatzea da. Dena alboratzen duzu: koadrilarekin harremanak, lagunekin, baita beste ertzainekin ere. Isolamendura jotzen duzu... Ez zoaz jendea biltzen den gunetara, albo batera uzten dituzu bertsolari-txapelketak, euskararen aldeko kontzentrazioak. Arian-arian, gutiz baztertzten duzu zure mundu naturala. E14

Orain arte ekarri diren lekukotzek argi islatzen dute gure informatzaileen esperientzia oso sakona izan zela eta estres eta herstura maila handiko bizipenak adierazten dituela; zalantzarik gabe, lekukoek *Ertzaintzan* betetzen zuten zereginarekin eta kidegoaren eginkizunarekin berarekin zuten konpromiso itzelaren fruitu. Galdetu zitzaizenean ea zer erresilientzia-elementu lagundu zien jasadako egoera eramaten, eta, bereziki, azkenean gizarteran eta erakunde publikoetan aurkitu ahal izan zuten babesaren inguruan, nahitaez kontuan hartu beharreko etsipena islatu zen haien hitzetan. Gera dadila idatziz jasota ezen, lekukotza horiek, gogorak irudituko bazaizkigu ere, etorkizuneko bizikidetzara hobetzen laguntzeko berariazko nahiarekin jakinarazi zizkigutela gure laguntzaileek, eta jasota gera dadin, aldi honi buruzko kontakizunean, zer sufrimendu bizi zuten. Beraz, irakur bitez lasai eta autokritikaz, beharrezkoak direnez lekukotzek islatzen dituzten gabeziak ulertzeko eta jasadako sufrimenduari eta bidegabekeriari ordaina emateko gizarte gisa taxutu behar dugun kontakizunean txertatzeko.

Ertzain-etxearen aurrean zaborrerako edukiontzi batzuk jarri zituzten, eta orduan estoldak etab. zigilatu ziren, ertzain-etxeko segurtasun-kontuengatik. 2001etik¹⁷ aurrera eta hori guztia. Udalak esan zuen ez zituela edukiontziak kenduko, eta patruila-auto guztiak pasatzen ginen edukiontzion ondotik. Udalak esan zuen ez zituela edukiontziak kenduko! Ertzainen biziari baino lehentasun handiagoa eman zioten edukiontziei, eta hori ere aintzat hartzen zen, gogoan izaten zen, eta egoera psikologiko jakin bat sortzen zuen: “guk geuk bakarrik zaindu behar dugu gure burua. Hemen, ez Udalan ez elizan, ez daude gure alde”. Horrek ez zuen esan nahi aurka zirenik. Leku batzuetan aurka ziren. Are okerragoa zen. E11

Sarri, ez dakit enpatia-falta, beldurra edo zer den, baina askok pentsatuko luke “niretzat ez dut horrelakorik nahi. Pena handia ematen dit, baina ni ez naiz gerturatuko”. Horrela, isolamendua sufritzen duzu, nahi ez baduzu ere. Bai, borondatez isolatzen zara, badirelako egiten ez dituzun gauzak, baina gero jendeak alboratzen bazaitu... horrek benetan ematen dizu mina. Nik ez dut nirekin hitz egiteari utzi dion lagunik, baina nire emazteak bai. Esan nion, “Jakin izan banu, ez nituzke zure lagun erdiak gonbidatuko ezkontzara, zurekin hitz egiteari utzi diotelako, zuri agur esateari... zuk zer egin diezu ba?” E15

ETAk Ertzaintzaren kolektiboaren gain ezarrirako presioa eta kidegoko kideen izaera partikularra zirela-eta (Euskadiko udaletako biztanleak eta lanbide nabarmen batekin), babes gehigarria jasotzeko eskaera ugari agertu ziren. Gure elkarrizketatu batzuek ohartarazi dute beren eskaerak ezin izan zirela aintzat hartu.

17 Gure elkarrizketatuak kidegoan 2011 urtean izandako erreazioari egiten dio erreferentzia; urte hura bereziki latza izan zen Ertzaintzarentzat, kronologiari eskainitako atalean aipatu dugun moduan.

Niri buruzko informazio xehea komando baten esku azaldu zenean, nire buruzagiari idatzi nion eta auto desberdinak eskatu nizkion –garai hartan burutzako guztiak genituen–, aldatu ahal izateko. Eskatu nion, bigarren kontu moduan, laneko ordutegi malgua izateko aukera. Eskatu nion, hirugarren kontu moduan, Eusko Jaurlaritzak zituen etxebizitzetan (Ertzain-etxeetarako gordetakoetan) noizean behin lankideren batekin bertako gela batean gaua igarotzeko aukera, errutinaz aldatzeko. Eta laugarren, eta azken, kontu moduan, ni etxetik sartu-irteteko orduetan patruila bat bertara zedila inguruetara, prebentzio- nahiz ekintza-neurri moduan, zerbait gertatuko balitz. Hogei egunen buruan erantzun zidaten, eta honela hasten zen erantzuna (betiko geratu zait gainera gogoan): neurriotatik, edo andanatik –andana, begira, ezin dut ahaztu–, egin dezakedan bakarra da Arkauteko Akademiara edo Durangora, Brigada Mugikorra den lekura, joateko aukera eskaintzea. Orduan nik esan nuen: “Jaungoiko maitea! Zer da hau?”. E1

Beste zenbaitetan bai, agenteen eskura jarritako baliabideek lortu zuten eraso terrorista baten ondorio dramatikoak ez izatea erremediorik gabekoak.

Nik enpresak nire burua babesteko eman zizkidan baliabide guztiak erabili nituen. Kasu honetan, balen aurkako txalekoa, ez hornidurakoa, baizik eta ordainduta eta hala eman zigutena, bakoitzak bere aldetik eramateko. Bakoitzak bere aldetik eramateko txalekoak ziren, oso desatseginak, uda hartan bero handia egin zuen, oso deserosoak izan zen, baina azkenean bizirik ateratzeko balio izan zuten. Nik erabiltzen nuen (bakarra nintzen ertzain-etxe osoan); izan ere, hilabete batzuk lehenago albiste izan zen Madrilen agintaritzako agente batek ibilgailu bat geldiarazi zuela, identifikatzeko, baina leihatila jaitsi eta bertan metrailatu zutela, ibilgailua drogaz beteta zihoalako. Batik bat halakoetarako nerabilen, delitu aruntetarako, ez ETarenak. E13

4.2.3.4. Jasandako herstura eta osasunean duen eragina

Aurreko ataletako lekukotzek agerian utzi dute identifikatutako ertzainenganako jazarpena hainbat urtez luzatu zela; hainbeste, fenomeno kroniko baten ezaugarriak izatera heldu zela. Egoera hori hainbeste urtez eraman beharrak eragina izan zuen haien osasunean. Gure kolaboratzaile batzuk ez ziren denbora luze batean jabetu zer-nolako zama ari ziren jartzen bizipen horiek beren gain. Senitarteko, lagun nahiz osasun-langileek esan zietelako heldu ziren diagnostiko bat izatera. Gaur egun, borrokan jarraitzen dute haietako askok, urteetan indarpean eta mehatxupean bizi izanak eragin dizkien ondorio kaltegarriak gainditzeko.

Denbora luzez izan nuen tratamendu psikiatrikoa, egin behar ez zenizkiokeen galdera asko egiten dizkiozulako zure buruari. Medikuek esaten dizu ez zenituzkeela egin behar, baina egiten dituzu. Hori da trauma osteko estres sindrome esaten zaiona. Diagnostikatu didate. Adibidez, pentsatzen duzu, nire kasuan, zergatik zauden zu bizirik, eta beste kide batzuk ez. Ez duzu pentsatu behar halakorik, baina pentsatzen duzu. Zer eskubide dut nik, haiek ez dutena? Burua apurtzen duzu, eta gaizki daramazu. Pastilla batzuk eman zizkidan, hersturarengatik estresa dudanean lasaitzeko, baita nire bikotekideari ere, berdin baitzegoen. E13

Ni aldi batez bajaran egon nintzen. Gaizki nengoen, familiako medikura joan nintzen, baja eman zidaten. Baina horrek guztiak prozesu bat dakar, bat-batean... bajaran nengoela. Gogoan dut mutuatik deitu zidatela eta alta eman zidatela. Eta sendagile batengana joateko deitu zidaten, nire egoera aztertzeko norbait neutroa zen. Hara joan nintzen; nik ez nekien nora nindoan. Behin baino gehiagotan joan nintzen eta hark esan zidan (...) “trauma osteko estresa ondorio txarrekin-eta”. Eta zuk ez duzu tutik ulertzen. Zuk uste duzu kontu txikiak direla eta denborarekin-eta konponduko direla. Edo beharbada ez duzu pentsatzen, une batean pentsatu ezinik geratzen zarelako, guztiz (...) zaude, ez duzula ezer jakin nahi ezertaz. Denbora igarota, medikatzen hasi nintzen eta hor (...) gora egin nuen apur bat. Eta orduan konturatzen zara zer kostu izan duen zuretzat istorio honek. Nik erretiroa hartuta daukat, gaixotasuna dela-eta. Nire inguruan askok uste dute jardunean jarraitzen dudala. Ez bazidaten ulertzen sufritzen ari nintzenean, nola ulertuko didate orain ba. Horregatik diot ulermen faltarena. E8

Oporretan nengoela berriz gaixotu nintzen; nirekin zegoen jendea ohartu zen, medikura eraman zidaten eta han nabaritu zuten, beno, banuela larritasuna, nolabaiteko egoera bat, ez dakit zer.. Eta Gurutzetako Ospitaleko larraldietatik, hara joan bainintzen, psikiatrarengana bidali zidaten, Ertzaintzan zegoen psikologoarengana. Diagnostikoa hasita... Bajaran izan nintzen. Jada baja hartu nuen. Eta artean terrorismo-biktimen legerik ez zegoela, Auzitegian, niri terrorismo-biktima izaera aitortu zidaten. Artean legerik ez zegoela. E1

Jaso ditugun lekukotzek aditzera ematen dute ez dela erraza mehatxupeko pertsonentzat, urteetako indarkeriaren ondorioz osasun emozionalean kalteak izan dituztenentzat, kidegoan beren arazoak azaltzea

eta beren sentimenduak adieraztea. Batetik, bat ere atseginak ez diren oroitzenak gogoratzea saihestu nahi dute; horrez gain, kidegoko agintariak kasu horiek gaizki ikusten dituztelako susmoa dute. Zenbaitetan, arazo emozionalak daudela jakinaraztea kidegoko partaideak gidatzen dituen zerbitzu publikoko bokazioa gutxitzearekin lotu zitekeen.

Bada uste bat, kontzeptu bat kolektiboaren beraren barruan, ez dutelako bizi izan...bai, bizi bai, bizi izan dute, baina beharbada jakin dute bestela eramaten... (eta, nire ustez, ni emozionalki indartsua naiz, edozer gauzari aurre egiteko moduan...) baina sektore horren, sektore zabalenaren, ikuspegian, laguntza psikologikoa behar duena bizizale bat da, lotsagabe bat, edo berak nahi duelako dago bajaran... Badirudi psikologikoki gaixotu den norbait, depresio batekin edo lurra jota, kolektiboaren beraren barruan hirugarren mailakotzat hartuko dutela (...). Ni, adibidez, jada lanean nengoenean ez nintzen joaten psikologora, hain zuzen, pertzepzio horrexegatik. E2

Jakina, Ertzaintzaren barruan jazarpen terroristaren sindromea gertatu zen, iparraldeko sindromearen antzeko sintomatologia eta patologiarekin, salbu eta joatearen egoera, lekualdatze posibleak eta halako kontuak. Baina izan ziren joateko erabakia hartu zuten ertzain batzuk; plaka eman, eta alde egin zuten. Beste batzuk ere, narriadura jakin batzuk direla-eta, baja luzeak... hala aitortu zaie eta beste leku batzuetan daude jadanik, erretiratuta eta horrela (...). Zu pertsona moduan etsita zaudenean, hori oso gogorra da. Etsituta sentitu diren lankideak badaude, orduan jada eragin handiko elementuak dituzu abiapuntuan, ez soilik psikologikoki edo are psikosomatikoki; hortik aurrera, baita moraliki eta emozionalki ere. Eta hori ez zen zaindu. Adimen emozionala eta hori guztiori, ezertarako. Erreferentzia hertsiki sanitarioa zen kasu horretan, eta ukoarekin batera zihoan. Ukatu egiten zen gertatzen zena. E11

Adibidez, iparraldeko sindromea. Badirudi Ertzaintzak ezin zuela izan iparraldeko sindromerik. Polizia Nazionalak bai, Guardia Zibilak bai, baina Ertzaintzak ez. Zer demontre, mina berbera da, urdinez, berdez nahiz gorriz joan. E5

Osasun emozionalaren esparrua kontuzkoa da oso, eta elkarrizketatu askoren lekukotzetan lehen mailako erreklamazio bat da. Administrazio Publikoarentzat ez da erraza eskaera horiek bideratzea, egoerari kasuan-kasu heldu behar zaio eta. Jarraian bi lekukotza ekarri ditugu: lehenak ohartarazten duenez, askorentzat oso zaila da biktima-izaera egiaztatzeko orduan oinazea berpizteko prozesu psikologikoari aurre egitea; bigarrenak, aldiz, ohartarazten du aurkez litezkeela (noizean behin) iruzur kasuak ere, eta hori bidegabekeria litzatekeela benetan terroristen mehatxupean izan direnentzat.

Eta gehien penatzen nauena zera da: badirela hainbat lankide, mehatxupeko edo biktima moduan aitortuak izateko espedientea abiarazi ere ez dutenak, igaro genuen horren guztiaren samina ez berpiztearren. Oso interesgarria da. Ba, galde dezala Eusko Jaurlaritzak, edo egin dezala inkesta bat, egin dezala zerbait. Modu anonimoz edo nolana, saia dadila informazioa biltzen. E6

Estres eta adrenalina handiko egoera latza bizi izan dut. Baina ez dut laguntza psikologikorik behar izan. Pertsona bakoitza desberdina da. Ulertzen dut badirela eragina sumatzen dutenak eta horiei lagundu behar zaie. Baina izan dira, halaber, samina desegoki eta iruzur egiteko asmoz erabili dutenak ere, mailaz igotzeko edo interes ekonomiko nahiz politikoak direla-eta... Batzuetan azken hori ez da kontuan hartzen. E14

Ertzaintzako kideek bizitako herostura- eta estres-egoerak, hainbatetan, bikotekidearekin eta zuzeneko senideekin zeramaten bizikidetzara hedatu ziren. Ezegonkortasun eta ondoez emozional horixe azpimarratu dute elkarrizketatu batzuek; esaten dutenez, gaur egun ere ondorioak ditu beren nortasunean.

Fisikoki baino gehiago –nahiz eta nire bikotekideak menopausia goiztiarra izan zuen–, nagusiki buru kontu bat izan da, biak ala biak amaitu dugu lur jota. Besterik gabe, beharbada inongo zerikusirik gabe umore txarrez jarri, eta bikotekidea da pagaburua. Inora ez daramaten eztabaidak, lekuz kanpoko hitzak, purrustadak... bion artean. Besterik gabe. Ihes-balbula bat bezala da. Gauza asko dituzu buruan, burua hausten duzu gauza askorekin, eta azkenean lehertu. Zure ihes-balbula oihu egitea da, garrasi egitea... E13

Eusko Jaurlaritzako psikologo batek deitu zidan. —“Zer moduz zaude? Badakigu bitan erre dizutela lonja, baita autoa ere” —“Zainak mozteko moduan nago”. Nire emaztea negarrez, nire alaba zaharrenak ez zuen ezer esaten, bere logelan sartu zen. Giro txarra etxean emaztearekin, giro txarra etxean (...) Emazteak esan zidan “Aldatu lanez.” Esan nuen “nik aldatu behar al dut lana? Zergatik? Hobe herriz aldatzen bagara eta herri lasaiago batera bagoaz”. Eztabaida ugari kontu berberagatik. E15

Izateko modu bat sortzen zaizu, eta horrekin geratzen zara. Orain itzuli nahi duzu, baina ez duzu koadrila, erreferentziak galdu dituzu. Orain jada ezin dituzu berreskuratu iraganeko gauzak. E14

4.2.3.5. Mehatxua egia bihurtuta. Erasotiak eta erailak.

Elkarrizketatuen artean ertzain batzuen senideek kolaboratu dute: zehazki, askotariko hertsapenak jasan ostean mehatxuak egi bihurtuta eta erailketa benetan gauzatuta ikusi zuten ertzain batzuek. Trauma ostean, desberdin irakurtzen dira ETaren jazarpenaren pean bizitako esperientziaren gako batzuk. Hala adierazi zigun eraildako baten senideak; bere ustez, senarraren erailketaren ondoren, hark bizitzan bere zereginak betetzen jarraitzeko erakutsitako ausardia, nahiz zerbitzu publikoarekin hartua zuen konpromisoa, iraganean hartutako erabakiak interpretatzeko aukera ematen dioten oroitzapenak dira.

Nik ikusten nituen gauza batzuk, baina ez dituzu interpretatu nahi. Gerora, gertatzen denean, interpretatzen dituzu eta gero esaten duzu: “Ez, arrazoi zenuen gauza horiek pentsatzen jarri eta esan zenuenean, ez dut pentsatuko”. Baina egia da gerora jabetzen zarela hilabete horietan gauza asko gertatu direla, nabaritu dituzula, baina ez diezula garrantzirik eman nahi izan, pasa dituzu, eta hor zegoela, mehatxua hor zegoela. Ordura arte, horretan pentsatu gabe bizi zara, edo saiatzan zara. Gogoan dut, halaber, nire senarra erail ostean beste kide bat erail zutela, haren emazteak besotik heldu eta gela batera eraman ninduen, eta esan zidan: „zure senarraren erailketaren ondoren, banekien hurrengo nirea izango zela”. Bagenuen kontu hori, baina ez genuen kanpora atera nahi. Barrutik, niri gertatzen zitzaidana nabarmendu zidan berriro. Ez genuen horretan pentsatu nahi, baina bagenekien gerta zitekeela. Baina, beno, bizitza guztian kontu horiekin bizitako emakumeak ginen, eta halaxe onartzen dugu alboan duguna, bagenekien nondik zetozen, zer ziren. Ez genituen harakin zirela hartu eta bat-batean polizia sartu ziren. Bizitza osoa eman zuten hor (...) Jakina, zuk aukeratu duzun pertsona badakizu nondik doan, badakizu haren historia, haren bizitza, haren kontuak eta, noski, hala onartzen duzu eta hainbat konturi garrantzirik eman gabe hasten zara bizitzen. Ez ginen etxetik aterako bestela, gotorleku batean egongo ginen, ez genuen bizitzarik egingo. E7

ETaren biktima baten senideak oso gogoeta pertsonala eskaini zigun, erailketak berekin ekarritako aukera galdu guztien inguruan. Ez soilik eraildakoak hutsune konponezina uzten duelako, baita hark, eta familiak haren faltan, gauzatu ezingo duten guztiari begira. Indarrez kendutako bizitza horrekin batera, badira bizi-proiektu ugari, erailketak ekarritako trauma emozionalaren ondorioz errotik aldatzen edo eteten direnak.

Munduko itxaropen guztiak zituen... Nire semea oso bizia zen, familia-proiektu bat zuen. Etxe bat erosi zuen... Nire urtebetetzean, haren erailketa baino zortzi egun lehenago, ospatzera joan ginen eta gero esan zidan “goazen nire etxera, zer entxufe jarri nahi ditudan esan behar diot elektrikariari”. Itxaropen batekin guztia... Txantxetan ibiltzen ginen. Hark esaten zuen “bizitzera hona etorrita ere, tupperwareekin zure etxera joaten jarraituko dut” eta nik erantzuten nion “Ez, ez, zu ondorio guztiarekin emantzipatzen zara” (...) nik ez dut barkatzen, semearen oroimenak kementzen nau. Nire familiak asko sufritu du erailketaren ondoren. Nire alabak ezin izan zuen jarraitu egiten zuenarekin, okerreko erabaki batzuk hartu zituen, gogoia lasai izan balu hartuko ez zituenak. Nik neuk lan egiteari utzi behar izan nion, eta nire gustuko lana zen, zoriontsu egiten zidana... eta ezin izan nuen, ez dakit zer nuen hemen (bere bularraldea seinalatzen du), ezin izan nuela... Den-dena semearen erailketaren ondorioz. E10

Atentatu bat jasan zuen ertzain batek, ondoren bizirik atera zelarik, azaldu zigun bazegoela indarkeriako gertakari bat jasateko prest, baina ez azkenean gertatu zen bezalakoa.

Nik istripu esaten diot (baina atentatu bat izan zen), eta ez zen nire aurka izan, baizik eta handik zebilen edozeinen aurka. Gerora, jakin nuen handik Guardia Zibilak pasatzea espero zutela. Inor ere ez bizirik ez ateratzeko pentsatutako enboscada bat izan zen. Tiroz josten dizute eta azken tiroa buruan da, bizirik aterako ez zarela ziurtatzeko. Normalean ez dituzu buruan izaten halako erasoak. Oro har, bonba baterako prestatzen zara. Leherketa bat dago, eta konortedun bazaude egiten duzun lehenengo gauza da begiratzea ea ondo zauden, edo gorputz-adarren bat falta duzun. Norbait lagundu badezakezu, laguntzen duzu; bestela zain geratzen zara, zerbitzu medikuak zu noiz artatuko. Baina, nire ustez, horrelako enboscada baterako ez zaude inoiz guztiz prest. Niri balen aurkako txalekoak salbatu zidan. E13

Bi elkarrizketatutako lankideen aurkako erasoek agenteengan sortzen zuten eragin emozionala zerabilten gogoan; horietako batzuk ezagunak edo lagunak ziren.

Herstura eragiten dizu, bai horixe, kezka, oreka galarazten dizu, begiratzen duzu nola izan den, ikertzen duzu, ohartzen zara uneren batean zuri ere gerta zekizula. Eta esateko erraza den hau, zaila da onartzeko, eta beno... E1

Lankide baten kasuak hunkitu ninduen: ibilgailuko leihatila jaitsi zuenean, Molotov koktel bat bota zioten. Su-betea atera zen furgonetatik. Kidea sugarrak itzaltzera joan zitzaion, eta ez zioten utzi. Ostikoka galarazi zioten. Azkenean lankideek lortu zuten egoera salbatzea. Zauritutako agentea ospitalera

eraman zuten. Sendagileek, oso onak direnez, bizitza salbatu ahal izan zioten, baina kaskoa kirurgia bidez kendu behar izan zioten burutik, buruan urtuta zuelako, itsatsita. Bizirik atera, mirariz ateratzen zaren horietakoa. Pentsa ba, nola geratu zen mutila. Pentsatzea, pertsona horiek lagundu ez eta gainera laguntzera joandakoei ostikoka eraso zietela, lazgarria iruditu zitzaidan. E13

4.2.4. Gertatutakoaren kontakizuna eratzeko beharra

Ertzainek eta haien familiek jasandako bortxa terroristaren fenomenoaren kualitatiboki aztertzea eskainitako atal honen hasieran, aipatu dugu horietako hainbat nagusiki zerbitzu publikoaren bokazioa zela-eta sartu zirela kidegoan. Gizartea eraikitzeke bokazio horixe nabaritu daiteke gure elkarrizketatuek ateratako ondorioetan; izan ere, galdetzen zaienean ea zer kontakizun helarazi behar zaion iritzi publikoari, bizitako bidegabekeriari buruz gogoeta egin dezan, eraildakoen eta jazarritakoen oroimena bizirik irauteko eskaerak hartzen du erantzunaren ardatzguna, bizikidetzaren eta gizartearen erakunde komunaren alde egin duten sakrifizioaren erakusgarri izan daitezten. Helburu horri eman zizkieten beren ahaleginak eta, batzuetan, baita beren bizitzak ere.

Kontua ez da maukak edo pribilegioak izatea, baizik eta legez kanpoko indarkeria jasan dutenekin zuzen jokatzeko. Terroristen presioa gainean dutela eta horrek arazo jakin batzuk dakarziela ikusten dutenekin. Haiei, seme-alabentzako, baita beraientzako ere, ordain sorta batzuk bilatzea... hori zilegi da erabat. Zentzuzkoa da. Eta baita burutsua ere, etorkizunean sor litezkeen egoerei begira. Hau da, esatea "erakunde hauen alde sakrifikatzen zireten horiek, erakunde hauek zuekin daude, eta gero ere zuekin egongo gara, zuen arazoak aztertzen jarraituko dugu". E11

Besteren artean, alderdi jakin baten inguruan ohartarazi digute; hain zuzen, jasandako indarkeriaren kontakizun kolektibo horretan, galarazi behar dela bai Ertzaintza bai erakundeko kideak ahanzturan erortzea, kidegoaren gain isuri diren kalumniak iraunarazteko edo babesteko modu bat bailitzateke.

Hori zera da: gatazka honen konponbideari hainbeste ekarri dion gizarte-sektore bat baztertua; hainbeste, ezen egundoko akatsa dela orain esatea "zuek honen guztiaren kanpo zaudete, eta ez dizuet aitortuko gatazkaren konponbidean parte hartu duzuenik sikiera". Nire ustez, egundoko akatsa da. Nik nire seme-alaben bitartez adierazi dezaket. Nik gorrototsu ikusten ditut nire seme-alabak, eta horrenbesteko mina ematen dit haiek halako gorrotoa izatea... Ni ziur naiz, nolabait aitortu eta esaten badiete: "gazteak, zuen aitari zuzenean ez, baina zuen aititari eta zuei, gizarteak honela aitortzen dizue jasandako sufrimendua. Nik ez dut esaten dirua eman behar zaienik, nik diot: nolabait. Nik ez dakit zein den modua. E2

ETaren mehatxua eta ekintza –askotariko modutan– pairatu dutenen sufrimendua islatuko duen kontakizun egiazkoa eratzeko: kezka hori azterlan honetarako elkarrizketatu dugun hainbatek agertu du. Bere lekukotza hainbat forotan ematera ohituta dagoen biktimak batek bere hitzek zer-nolako harrera izaten duten argitu zigen.

Betidanik izan ditut gauzak argi, argi izan ditudalako senarraren ideiak. Hor, biok genuen dena oso argi. Gaur egun, zure lekukotza ematera zoazenean, eta udalak asko ari dira egiten horren alde, jendea harbera da oso, eta hitz egiten dizu. Batez ere, gerra bizi izan duen jende nagusiak, gerran edo gerraostean izan zenak. Une horiei buruz hitz egiten dizute, haiek pairatutakoei buruz, eta eskertzen dizute zu ere gertatzen ari zaizuna kontatzera joatea. Haientzat ere kontakizun bat da... guk sufritu izan duguna ikus dadila, eta benetan aintzat har dadila, ez dadila ahaztu. Haientzat garrantzitsua da ez dadila inoiz ahaztu (...) Hain zuzen, eta horregatik egiten duzu sakrifizio handiagoa, eta normal egiten duzu, betiere saiatzen zarelako zure bilobei, zure seme-alabei hoberena ematen, eta zer da hobeto, bada, haiei bakean den mundu bat ematea baino, eraiketarik, heriotza bidegaberik gabekoa, halakoak baitira heriotza horiek. Hala da, entzun egin behar dituzue mendekuari, gorrotoari, gorrotoari baino gehiagori buruz hitz egiten duten biktimak. Eta, beno, ari gara lortzen, baina oso gutxika. E7

Aitor ditzagun gaizki egindakoak, ondo egindakoak, dena delakoak, eta jar dezagun kronologiaren barruan guztia. Ez da gauza bera atentatu bat diktadura garaian edo demokrazia beteanean. Nik ez dut nahi inork pentsatzea hori justifikatzeko saiota nabilela, inondik ere, baina nire ustez ez da gauza bera. Kontakizuna, izan dena. Baina ez soilik Ertzaintzan izan dena: kazetariak, epaileak, irakasleak, zinegotziak. Den-denak. Zeren eta, nire ustez, gu egon garen esparruko gure kontakizun txikiekin, horrela jakingo dugu zehazki, oso zehazki, zer izan den. Eta dagokion Gobernuak, Jaurlaritzak edo dena delakoak –berdin dio erabat–, ez badu egoki jardun, motel ibili bada erantzuteko, bere unean ez bazuen den-dena eman, bada, onar dezala. Zeren eta nik uste osoa baitut Eusko Jaurlaritzaren errealitateak at egon dela, eta ez duela jardun Eusko Jaurlaritzan ETaren moduko arazo bat duzunean, guztiari eragiten diona, jardun behar den bezain azkar eta bizi. E6

ETAk eraildako biktima baten beste senide batek ohartarazten zuen ezinbestekoa dela, gertatutakoaren kontakizuna eratu aurretiko urrats gisa, biktimei jarrera ulerkorra eta enpatikoa agertzea, horrenbestez, azaleratu dadin pairatutako bidegabekeriaren eta eragindako minaren eta sufrimenduaren egia. Horiek horrela, hedabideek zeregin horretan duten rolari buruz gogoetatzen zuen, eta duela gutxiko albiste batzuk jartzen zituen adibidetzat: zehazki, gerratik eta jazarpen politikotik ihesi Europako mugetara iristen diren pertsonen buruzkoak.

Egunak eta egunak eman ditut bihotza uzkurtuta, itotako haur siriarraren irudia ikusi eta gero. Batzuk irudia argitara ateratzearen alde zeuden, beste batzuk ez. Nik uste dut irudi hori atera ezean jende askok ez lukeela gertatzen ari denaren inguruko kontzientziarik hartuko. Noski, gehiago hunkitzen zara, haur txiki bat delako (berdin dio, hala beharko luke adindua izan balitz ere), baina haurrarena lazgarria izan zen... Oso mingarria da, baina normalean jendeak ez du mingarri dena ikusi nahi. Ez dugu ikusi nahi, lasaia bizi garelako. Gure kontzientziari minik egin gabe... Niretzat lazgarria da nire semearen irudiak agertzen direnean eta atentatuaz hitz egiten dutenean. Ezin dut ikusi, begirada kentzen dut. Baina, barru-barruan, uste dut jendeari hori existitu dela, gertatu dela, ikusarazteko modu bat dela. Horrek gogoetara garamatza, niri ere haurraren irudiak gogoeta eragin didan bezala, bestela burutik pasako ere ez zitzaidan modu batean. E10

Lekukotzetan gehien azaldu den kezketako bat Ertzainen kidegoari bere jatorriko bokazioa itzultzearena izan da; alegia, gertuko polizia izatearena. Ezinbesteko urraztat jotzen dute, baina ez da erraza; izan ere, hainbeste jazarpen-urtetan hartutako ohituretan autobabesa izan da nagusi, gertutasuna baino.

Ertzaintza, erakunde gisa, honen guztiaren biktima oso handia izan da. Behin, idatzi batean, esan nuen bunker batean sartu ginela, hala fisikoki nola psikologikoki. Gero eta prozedura hurbilagoak izan behar ditugu, eta horretara goaz. Ertzaintzak ahal bezala eutsi dio bereari eta irabazia du bere txokoa. Ezarri diren zenbait jardunbide aldatzeko gai bagara, orduan, ematen dugun zerbitzua hobetuko dugu, baita jendearen segurtasun-sentsazioa eta gureganako estimua, eta handia da jada. E14

Hainbat urtez ez dugu izan gertutasun hori praktikaratzeko modurik. Zein aterako zen ba kotxetik! Nire lehen destinoan bai, oinez patruilatzen genuen, baina 90eko hamarkadatik aurrera ez zen modurik. Gai izango gara gertutasunaren ideia itzultzeko, baina udalerrri bakoitza desberdina da. E15

Oso polizia erreaktiboa izan ginen. Etortzen zenaren zain beti, bat ere proaktiboa. Eutsi bai, dezente, baina bultzatu gutxi. Segurtasuneko aukera politiko bat izan zen, eta hori hala izan zen. Eta horrek nor bere baitan ixtera eraman gintuen. Zu euspen-lerro baten barruan bazaude zure baitan sartuta bukatzen duzu eta hori, batik bat, lankide batzuegan ikusten nuen. E11

Azterlan honen idazleengana eskuzabalki eta onginahiez gerturatu den pertsona bakoitzak bere lekukotza ekarri du, orokortzeko gogorik gabe, guztiz sinetsita norberaren esperientziak, oinaze, samin edo bidegabekeria bera sufritu duten beste pertsonenekin batera, kontakizun kolektibo bat eratzen lagunduko duela, eta euskal gizarteak berori mamitu beharko duela ulertu eta ikasteko. Hala pentsatzen zuen anonimotasunari eutsi nahi zion gure informatzaile batek.

Ni borondatez nator hona, nahiago dut anonimotasunari eutsi, eta hein batean ez ahazteko nator hona. Eta, erratuta egongo ahal naiz, baina etorkizuneko belaunaldiei igortzen ari garen mezu hau... Ni, eta ni bezalako jendea, aldatzeko zailak diren kutsu eta kontu batzuekin hilko gara. Baina horrexegatik nator, alaba bat dudalako, eta ni ez naiz nire alabari gorrotoa irakasten ari. Oso zaila da niretzako alderdi horretaz gaizki ez hitz egitea (...). Niretzat ez da erraza hona etortzea, eta askotan urduri hitz egiten dut, niretzat ez delako erraza. Baina banator... denbora asko pasa da kontu horrez geroztik eta medikazioari esker hobeto nago, baina etortzeko betebeharrak moralak dudalako nator, nolabait, eta ez dakit ezertarako balio duen, baina niretzat balio du. Eta nire egia kontatzeko da; nire ustez, gizarte honen zati handi baten egia da, baina ez da ikusi. Zenbat enpresaburu txiki egon da saminduta, lur jota, beldurrez bizitzen, familiari kontu ezinik, bizitza normala egin izan ezinik (...) hori ETA dago. Ez soilik banda armatu moduan. Hor ETA dago, bizimodu jakin bat sortu duen legatu sozial gisa. E8

Azkenik, aurreko lekukotzan eta arestian ekarritako beste batzuetan nabarmentzen den moduan, gure elkarrizketatu ugari gizarte eraikitzeke nahiak inspiratzen die: etorkizunera begirako gizarte bat, iragana zer izan den argi jakinik, zer bidegabekeria egin diren, biktimen sufrimendurekiko enpatiaz eta, ezin du bestela izan elkarrizketatzen ari garen kolektiboaren barruan, Ertzaintzaren zereginaren aitoren irmoaz, agenteetako askok jazarpena jasan behar izan baitzuten beren lanbidearen esparruan eta beren bizitza pribatuan, beren zeregina betetze hutsagatik.

Oso triste da hori, egin ez duzun zerbaitegatik errudun sentitzea. Nik hori oso argi utzi nahi dut. Eta ondoko jendearekin gezurretan ibili behar duzula, esaten: "joan beharra dut"... gorde nahian bezala.

Sentsazio horixe da nik desagerrarazi nahi dudana. Horrek oso argi geratu behar du. Sentsazio horixe eduki dugu, ihes egiten duzuenean beldurtuta zaudelako dela –gure kasuan zerbaiti beldur diozula–, baina ez zuk zerbait egin duzulako, oso desberdina da. Nik hori nahi dut helarazi. E12

5. Antzeman diren giza eskubideen urraketen kalifikazioa

Behin ikerkuntza honetan izan ditugun datu kuantitatibo eta kualitatiboak aztertuta, ezinbestekoa da azpimarratzea ezen, Ertzaintza osatzen duten kideak, terrorismoaren aurkako borrokan hartutako konpromiso profesionalaz harago (kidegoaren helburuetako bat zen), jazarpen-indarkeria baten mende egon zirela ere, eta horrek berekin ekarri zituela bortxazko praktikak, ETaren mehatxu argia eta, hainbatetan, beren bizitza pribatuaren eta beren familien jazarpen kronikoa. Inguruabar horiek guztiek egoera jakin bat taxutu zuten, gizarte demokratiko batean lekurik ez duena; izan ere, sistematikoki urratu ziren, Espainiako ordenamendu juridikoan ez ezik, nazioarteko zuzenbideko testu nagusietan ere aitortutako oinarritzko eskubideak. Jarraian, antzemandako urraketak aztertuko ditugu, eta zehazki urratutako eskubidea izendatuko dugu.

Lehenago eman ditugun testigantzetan ikusten denez, batzuetan jazarpenarekin batera erasoak egoten ziren, eta, zenbaitengan, praktika horiek luzaro irauteak (kronifikazioa) kalte emozionala eragin zuen, hau da, estres iraunkorra edo trauma osteko estresa. Mehatxuok atentatu bihurtu zirenean, zauri konponezinak ekarri zituzten, baita batzuetan heriotza ere. Ildo horretan, pertsonen **osotasun fisiko eta moralerako eskubidea**¹⁸ urratu zen eta, kasu larrietan, baita **bizitzarako eskubidea**¹⁹ ere.

Ertzaintzaren agenteek mehatxu terrorista zela-eta beren lanbideko zereginetan eta beren bizitza pribatuan praktikan jarri behar izandako muga eta gabeziei bagagozkie, eman dituzten lekukotzetan argi geratzen da **askatasunerako eta segurtasunerako eskubidearen**²⁰ gain eragin dela: bai agenteena, bai haien familia osatzen duten senideena. Gure elkarrizketatuek jakinarazi dute zenbaitetan eguneroko errutinak aldatu behar izan zituztela eta, beste kasu larriago batzuetan, etxex ere aldatu behar izan zirela. Begien bistan da, kasu horietan, **joan-etortzeko askatasunari** eta **bizileku-askatasuna**²¹ri eragin zaiela.

Aztergai dugun fenomenoak lanbide batean askatasunez jarduteko aukera du iturburuan. **Lanerako eskubidea**²² eta **lanbide edo ogibide bat askatasunez aukeratzekoa** funtsezkotzat hartzen dira; izan ere, lan-merkatura sartzeak eraginak ditu pertsona ororentzat, ez soilik bizibidea ateratzeko orduan. Elementu bereziki nabarmengarri bati ere eragiten dio: gizabanakoen parte-hartze eta inklusio sozialari, hain zuzen. Hori dela eta, oinarritzko eskubidea denez, ordenamendu juridikoko gorengo balioekin lotuta dago, hala nola, **nortasunaren garapen askea**²³ eta **pertsonaren duintasuna**²⁴.

18 Egonkortasun emozionalari edo osasun psikologikoari eragitea osotasun moralerako eskubidea oztopatzea da. Hain zuzen, pertsonen bizitzarako eta osotasun fisiko eta moralerako eskubidea da Espainiako Konstituzioaren II. kapituluko lehenengo atalean (*Oinarritzko eskubideak eta askatasun publikoak*) jasotzen den lehena, 15. artikuluan. Europar Batasunaren Oinarritzko Eskubideen Gutunaren (Nizako Gutuna) 3. artikuluan ere jasota daude.

19 Espainiako Konstituzio Auzitegiak zein Giza Eskubideen Europako Auzitegiak hierarkia bat ezartzeari uko egin diote Giza Eskubideen aitortzari dagokionez; izan ere, horiek guztiek maila bera dute askatasun publikoen ohiko egikaritzean eta, ordenamendu juridikoaren balio gorena diren aldetik, estu lotuta daude pertsonaren duintasun-printzipioarekin (EKren 10. artikulua). Hala ere, aurrekoa horrela den arren, bizitzeko eta osotasun fisiko eta moralerako eskubideak betekizun ontologikoa dira eta hori gabe gainerako eskubideak ezin dira existitu. Bizitzarako eskubidea honako hauek jasotzen dute: Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren (GEEH) 2. artikulua, Nizako Gutunaren 2. artikulua, eta 1976ko martxoaren 23ko Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren (EZPNI) 6. artikulua.

20 Konstituzioaren 17. artikulua, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren (GEAU) 3. artikulua, GEEHren 5. artikulua, Nizako Gutunaren 6. artikulua eta EZPNIren 9. artikulua.

21 Bizileku askatasunez aukeratzeko eta zirkulatzeko eskubidea honako hauetan jasotzen da: Espainiako Konstituzioaren 19. artikulua, GEEHren 4. zenbakiko protokoloaren 2. artikulua, Nizako Gutunaren 45. artikulua eta EZPNIren 12. artikulua. Pertsonen oinarritzko eskubidea izanik, Estatuak besterik ezin du mugatu, eta legeak ezarritako arazoengatik soilik.

22 Lanerako eskubidea eskubide ekonomiko, sozial eta kulturalen barruan sartzen da. Berau baliatzeko moduak direla-eta, eskubide subjektibo bat da, Estatuaren, gainerako botere publikoen eta hirugarren batzuen aurrean eska daitekeena. Eskuartean dugun kasuan, bereziki larria da eskubidearen gaineko eragina indarkeria terroristak ekarri zuela, lan-merkatuaren egiturazko inguruabarren edo Estatuaren arduragabekeriaren gisako faktoreez kanpo. Espainiako Konstituzioaren II. kapituluko 2. atalean, 35. artikuluan, aitortua. Halaber, nazioarteko testuetan ere aitorten zabala du: GEAUaren 23. artikuluan, Nizako Gutunaren 31. artikuluan eta Nazio Batuen Batzar Nagusiaren Eskubide Ekonomiko, Sozial eta Kulturalen Nazioarteko Itunaren (EESKNI) 6. artikuluan.

23 Espainiako Konstituzioaren 10. artikuluan aipatua, pertsonaren duintasunarekin, legearekiko begirunearekin eta hirugarrenen eskubide batzuekin batera, esaterako, ordena politikoaren eta bake sozialaren funtsa.

24 Giza Eskubideen nazioarteko zuzenbidean usteen askatasunari aitortutako garrantzia –tolerantziarik ezaren eta diskriminazioaren aurka borrokatzeko modu den heinean– Nazio Batuen Batzar Nagusien Adierazpenean (1921eko azaroaren 25eko) adierazi zen, erlijioan eta usteetan oinarritutako intolerantzia eta diskriminazio modu guztiak desagerrarazteari buruzkoan. 1.2 artikuluan hau ezartzen da: “Ezin

Bereziki kezkgarria da hainbat elkarrizketatuk jakinarazi dutela beren seme-alabak eskolatik atera behar izan zituztela, hasieran aukeratutakoak ez ziren beste zentro batzuetan matrikulatzeko; zenbaitetan, baita euskal hezkuntza-sistematik at ere. Kasu horietan agerikoa da **hezkuntzarako eskubidea** urratu dela, bereziki gurasoei beren seme-alabei **beren balio eta sinesmenekin bat datorren hezkuntza mota bat eskaintzeko aukera**²⁵ bermatzen dien alderdian.

Azkenik, agerikoa bada ere, nabarmendu behar da atal honetan aipatutako giza eskubideen eta askatasun publikoen aurkako erasoak Espainiako Konstituzioaren 1. artikuluan jasotako ordenamendu juridikoko gorengo balio guztiei kalte egitea dela, batez ere hauei: **askatasuna, berdintasuna, aniztasuna eta justizia**²⁶.

6. Ondorio eta gomendioak

Gure ondorioa zera da: argi eta garbi, gizarte demokratiko batean itundutako bizikidetzarekin bateraezina dela ETak, ikerlan honetan aztertutako denboraldian, Ertzaintzaren kolektiboaren gainean esplizituki adierazitako mehatxu orokorraren ondorioz agente batzuegan eta haien familiengan eragindako jazarpen eta indarkeria maila; izan ere, oinarrizko eskubideak eta askatasun publiko funtsezkoenak urratzen ditu. Jazarpen-indarkeriak askotariko agerpenak izan zituen, baina ezaugarri komunak agertzen ditu: norbanakoaren jazarpena (nabaria baitzen biktima ertzaina edo ertzain baten senidea zela), denboran zehar iraunarazia, gizartearen estigmatizazioa eta bazterketa morala. Prozesu horiek larriki hondatu dute bizikidetzaren demokratikoa eta kalteak eragin ditu eraginpeko pertsonen osotasun fisiko eta moralean. Ezinbestekoa da bi mutur horiek konpontzea (norbanakoarena eta kolektiboa), fase desberdinak eta elementu komunak dituen prozesu baten bitartez. Gertatutakoaren kontakizuna bidezkoa izan dadila lortu behar da; biktimek pairatutako sufrimendua lehen mailan jar dezala, haiekiko enpatia-prozesu bat lortzeko bide gisa. Elkarrizketatutako zenbait agenteengan zauri emozional jakin batzuk antzeman daitezke (sendagileak diagnostikatuak) eta, trauma osteko estres izendapenean bilduta, fenomeno horren berezko arrasto psikologikoak daudela ematen dute aditzera.

Zehaztu gabe dago zenbaterik jasan zuen ETaren eta haren ingurunearen indarkeria. Txosten honen datu kuantitatiboetan behin betiko zifra bat kalkulatzen lagundu dezaketen zenbait irizpide dakartzagu. Lehen hurbilketa moduan balio dute, eta iritzi publikoari fenomeno honen inguruko judizio-elementuak helarazteko. Nolanahi ere, beste jarduera-esparruetan ez bezala, non eskoltako operazio bat esleitzeak nolabaiteko irizpide objektibo bat baitakar (nahiz eta egon daitekeen ETaren mehatxurako bestelako erremediorik), eskuarterko kasuan, adierazleak anitzagoak izan dira eta urteetan sakabanatuagoa egon da horien katalogazioa. Horiek horrela, komenigarria da lehendik ere dauden artxiboak miatzea, hertsapen terroristari jarri nahi izan zitzaion konponbidearen beste adierazle posible batzuk identifikatzeko.

Atal honetan proposamenak egin behar dira euskal iritzi publikoan eztabaida dinamiko bat sortzen laguntzeko, gertaera horien memoriaren eta biktimek merezi duten kalte-ordainaren inguruan. ETak mehatxatutako pertsonak jasandako bidegabekeriari buruzko txostenean bezala –azterlan honek haren metodologia eta, hein batean, helburu berak ditu–, ondorioak eta gomendioak formulatzeko, Nazio Batuek sustatutako esparru bat hartu da erreferentzia gisa; hain zuzen, oroimen-eskubiderako prozesua ezartzera daramana. Hiru arlotan ardatzen da: egitarako eskubidea, justiziarako eskubidea eta ordaina jasotzeko eskubidea²⁷. Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidearen diziplinan hainbat autore eta erakunde saiatu da, batetik, giza eskubideen urraketen biktimek *ordaina jasotzeko* duten *eskubidea* formulatzen (horien oinarrian Estatuak hartutako betebeharra dago; hau da, estatuko ordenamendu juridikora ekarri diren arlo horretako nazioarteko tratatuak betearazi eta aplikatzeko), eta, bestetik eskubideok urratu zaizkien

izango da inor behartu, bere aukerako sinesmenak (...) edukitzeko askatasuna murrizteraino”.

25 Beste behin ere, hezkuntzarako eskubidea herritarrek botere publikoari eska diezaioketen eskubide bat da, nahiz eta, orainoan, horiez kanpoko eragile batek galarazten duen eskubidea guztiz baliatzeko aukera. Gurasoek beren sinesmenen arabera ikastetxea aukeratzeko bermea Espainiako Konstituzioaren 27.3 artikuluan dago jasota. Halaber, aitortuta dago GEEHaren protokolo gehigarriaren 2. artikuluan, Nizako Gutunaren 14. artikuluan, GEAUren 26. artikuluan, EZPNren 18. artikuluan, EESKNren 13. artikuluan.

26 Zerrenda horretara gehitu daitezke, orobat, justizia eta bakearen gisako balioak, Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren hitzaurrean askatasun publikoaren oinarritzat aipatuak, eta askatasuna, justizia, bakea eta berdintasuna, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsaleko hitzaurrean aipatuak.

27 Joinet, Louis. *La cuestión de la impunidad de los autores de violaciones de los derechos humanos (civiles y políticos)*. Amaierako txostena, gutxiengoaren bereizkeriaren eta babesaren prebentziorako azpibatzailearen 1996/119 erabakiaren aplikazioan, 1997. Hemen eskuragarri: <http://www.derechos.org/nizkor/doc/joinete.html>

ostean, biktimek *konponbide* eraginkor bat jasotzeko duten *eskubidea* formulatzen²⁸. Hiru arlo elkarri lotuta dituen formula horrekin bat, gure azken gogoetak zenbait neurri proposatuko ditu arlo horietako bakoitzean. Puntu honetan, ETAk mehatxatutako pertsonak jasandako bidegabekeriei buruzko txostenean garatutako analisi-eredu bera darabilgu.

A) Memoria eta egia

Felipe Gómezek azpimarratzen duen moduan,²⁹ memoriarako betebeharrak bi urrats eskatzen ditu: *ezagutza* eta *aintzatespena*. Egiaren eta gertaeren ezagutza, eta biktimen sufrimenduaren aintzatespena. Fase honek eragiten die (eta mesede egiten die) oinarritzko eskubideak urratu zaizkienei eta gizarte osoari ere bai. Guillermo Múgicak³⁰ zentzu handiz adierazten duen moduan, egiak *“gure baitan dagoen gizagabetasun beldurgarri eta lazgarria jarri ahal du agerian”*. Horrexegatik, gertaeren azalpena ez da ariketa abstraktu bat; aitzitik, helburu zehatzek sustatutakoa izan behar da:

- Indarkeriaren bidegabekeria, eta beraz, biktimen errugabetasuna aintzatestea erraztea.
- Giza eskubide urraketa guztiak onartezinak direla onartzea, bai eta azaldu diren gertaerak ere.
- Bizi izandako egoeretan zenbait elementu patologikok (tolerantziarik eza, aniztasunaren bazterketa, norberaren iritzia indarrez inposatzea, gizabanakoa ukatzea...) izan duten eginkizuna ulertzea.
- Memoriak orainaldiarekin lotuta egon behar du, eta are gehiago, orainaldia azaltzen lagundu behar du. Iragan kaltegarriari begiratzen diogu eta aztertu egiten dugu, oraingo balio irmoetatik abiatuta. Saihestu behar da Martínez de Bringasen³¹ memoriaren fetitxismoa deritzona; orainaldia menperatzen duten iraganeko dinamikak. Ariketa politiko horrek sorrarazi zuen Hannah Arendt-ek gaizkiaren banalizazioa deiturikoa.

Hori bai, memoria egitea, abstraktuan, alferreko ariketa izan daiteke, aipatu ditugun hurrengo bi faseei begira ez badago. Alde batetik, memoria justiziarri zuzendutakoa izan behar da, gero ikusiko dugun bezala. Horrek aurreuposatzen du azaldutako gertaerak ezin direla berriro gertatu. Bestetik, memoria erabat egoera anomaloa konpontzeko helburua izan behar du. Horregatik, memoria ezin da sumindura edo gorrototik abiatu; aitzitik, gertatutako ulertzea eraman behar gaitu (ulertzea, iraganaz kontzientek izan), etorkizunerantz adiskidetu urratsak ematen dituen gizarte dinamiko batera iristeko alde zuzeneko hausnarketa gisa.

B) Justizia eta ordaina ematea:

Justiziaz ari garenean, ez dugu bakarrik aipatzen epaile eta magistratuek inpunitatea ekiditeko egiten duten lana. Batez ere, gizarteak, oro har, iritzi publikoak biktimei laguntzeko zer egin dezakeen pentsatzen ari gara, biktimei eta bizikidetzaren demokratikoari kendutakoa itzuli, sendatu eta konpontzen laguntzeko egin dezakeena. Gure iritziak, justizia eskuratzeko ekintzek helburu objektibo hauek izan behar dituzte:

- Biktimen sufrimenduarekiko enpatia, hau da, laguntza ematea eta elkartasuna adieraztea. Aurreko fasean esan dugun bezala, jasandako sufrimenduaren inguruan kontakizuna eraiki duen gizarte batek aitortu behar du bidegabekeria hori, eta eskubideak urratuta eduki zituzten pertsona horiekin sentibera izan behar du. Komeni da azpimarratzea, lehen esan bezala, horrek ez duela esan nahi biktimen ideologiarekin ados egotea³². Desadostasun politikoa zilegi da gizarte guztietan eta beharrezkoa da, hain zuzen ere, justiziaren prozesua eta eztabaida ideologikoa bereiztea. Hortxe dago, baita ere, eskuzabaltasun demokratiko eta desberdinen arteko bizikidetzaren ariketa garrantzitsu bat.

28 Gure proposamenak lan hauek hartuko ditu kontuan: Gómez Isa, Felipe (zuz.). *El derecho a la memoria*, Bilbo: Pedro Arrupe Giza Eskubideen Institutua, Deustuko Unibertsitatea, 2006; eta Múgica Munárriz, Guillermo; “Algunos retos y tareas de un futuro post-ETA”, hemen: Duplá, A. eta Villanueva, J. (koord.). *Con las víctimas del terrorismo*, Vitoria-Gasteiz: Gakoa, 2009, 119.-137. or.

29 Joinet, Louis. La cuestión de la impunidad de los autores de violaciones de los derechos humanos (civiles y políticos). Amaierako txostena, gutxiengoaren bereizkeriaren eta babesaren prebentziorako azpibatzearen 1996/119 erabakiaren aplikazioan, 1997. Hemen eskuragarri: <http://www.derechos.org/nizkor/doc/joinete.html>

30 Gómez, F. “El derecho de las víctimas a la reparación por violaciones graves y sistemáticas de los derechos humanos”. Hemen: Gómez, F. (dir) *El derecho a la memoria*, op. cit. 37.-40. or.

31 Múgica Munárriz, G. “Algunos retos y tareas de un futuro post-ETA” op.cit. 127.-128. or.

32 Martínez de Bringas, A. “De la ausencia de recuerdos y otros olvidos intencionados. Una lectura política de los secuestros de la memoria”. Hemen: Gómez, F. (zuz.). *El derecho a la memoria*, op. cit. 270.-275. or.

- Datu kualitatiboen analisisian nabarmendu dugu mehatxatutako pertsonak gizarte-estigmatizazioko prozesu baten menpe egon zirela. Beharrezkoa da pertsona horiei errehabilitazio soziala eta morala eskaintzea. Kendutako edo zalantzan jarritako balioa eta duintasuna berriro itzultzea.
- Aztergai izan genituen pertsonak hertsatuak eta jazarriak izan ziren, hain zuzen, libreki lanbide bat aukeratu zutelako, zerbitzu publiko bat betetzera daramana. Iritzi publikoaren aurrean balioa ekarri behar zaio haiek, norberarentzat kostu handiarekin, beren zereginetan irauteko jarri zuten indar eta ahaleginari.
- Biktimen galera konponezina da. Ezinezkoa da sortutako kaltea erabat ordaintzea. Inork ezin dizkie biktimei itzuli kendutako denbora, galdutako aukerak, kendutako integritate fisiko eta morala eta, are gutxiago, senideren bat hil zietenean. Gizarteak biktimei eskaini ahal dien modu bakarra da etorkizun desberdina eraikitzea, hainbeste sufrimendu sortu zen iraganeko garai horretatik urrun. Horrek beste fase bati ekitera garamatza: ulertze eta adiskidetzea.
- Orain arte esandako guztiagatik, justiziak kalte-ordaina ekarri behar du. Europar Batasuneko legeriak ematen duen definizioaren arabera, justizia leheneratzailea hau da: "biktimek eta arau-hausleek, horretarako baimena askatasunez ematen badute, zigor arloko arau-haustearen ondoriozko arazoei irtenbidea ematea ahalbidetzen duen prozesua, hirugarren inpartzial baten laguntzaz"³³.

C) Ulertzea eta gizarte-adiskidetzea

Gizarte-adiskidetzea, komunitate-politika den aldetik, memoria, justizia eta leheneratzeko prozesu guztien azken helburua da. Adiskidetzetik gabe, bakea su-eten bat izango litzateke, luzeagoa edo laburragoa, eta gizarte-haustura gailenduko litzateke. Fase honetan, beharbada, barkamena egon daiteke, baina baldintza hori ez dugu hemen sartu, oso ekintza pertsonala eta borondatezkoa baita, eta ezin da inoiz halakorik eskatu. Barkamenaren orde, ulertzeko baldintza sartu dugu. Hannah Arendt-ek ulertzeari eta adiskidetzeari buruz hitz egin zuen:

*Adiskidetzea ulertzearekin batera doa, ezinbestez, eta horrek tout comprendre c'est tout pardonner ohiko gaizki-ulertzea ekarri du. Hala ere, barkamenak ia-ia ez dauka zerikusirik ulertzearekin, ez baita horren baldintza, ezta ondorioa ere. Barkamena (zalantzarik gabe, gizakiaren gaitasun handienetako bat, eta, beharbada, ekintzarik ausartena, itxuraz ezinezkoa dena -egindakoa desegitea- egiten saiatzen delako, eta dena amaituta zegoela zirudienean, hasiera berria ezartzea lortzen duelako) ekintza bakarra da eta ekintza bakar batean amaitzen da. Ulertzeak, ordea, ez dauka amaierarik, eta beraz, ez du egiazko emaitzarik sorrarazten; gizakien bizimodu espezifikoa da, gizabanakoak arrotz bezala jaio den munduarekin adiskidetu beharra daukalako, eta mundu horretan arrotz bezala jarraituko du beti, bere bakartasun espezifikoa dela-eta... Totalitarismoa ulertzeak ez dakar barkamena berekin, aitzitik, halakorik gerta daitekeen munduarekin adiskidetu ahal garela esan nahi du.*³⁴

Egile alemaniarraren definizioaren arabera, ulertzeak adiskidetzeko prozesu politikoaren giza alderdiak eta gizartearenak aintzatestera bultzatzen gaitu. Ondorioz, adiskidetzea honela definitu daiteke: topaketa publikoaren prozesua, non tarteko pertsonak, komunitate politiko gisa, jasandako oinarriko eskubideen urraketa eta bidegabekeriak onartezinak direla aitortzen duten. Prozesu hori harremanen esparru berria eraikitzeke oinarria da, eta esparru berri horretan giza harremanen etikarekiko eta arau demokratikoekeko begirunea bide bakarrak dira etorkizunean sor litezkeen auziak konpontzeko, betiere gertaera horiek berriro ez gertatzeko helburuari begira³⁵.

ETAren eta bere ingurunearen erasoan kasu honetan ertzainen kolektiboarenganako, biktimarioek beraiek irmotasunez adierazi behar dute adiskidetzeko konpromisoa, eman dugun definizioarekin bat etorrita. Adiskidetzeko prozesu baterako ezinbesteko urratsak dira, batetik, bidegabekeria eta kaltea egin dela berriaz eta zintzotasunez adieraztea, eta bestetik, iraganeko akats berdinak ez errepikatzeke konpromisoa adieraztea. Adiskidetzeko prozesua berez luzea izango da eta oztopoz beteta egongo da, irain, susmo, gaitzespen, aurreiritzi, gaizki-ulertze... ugari gairitu beharko dituelako. Sentimendu negatibo asko daude metatuta eta horrek esan nahi du erakunde pribatu eta publikoek topaketa-foroak

³³ Mújica, G. op. cit. p. 131.

³⁴ Mújica, G. op. cit. 131. or.

³⁵ 2.1. artikulua. Europar Batasunaren Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren 2012/29/EB Zuzentaraua, 2012ko urriaren 25ekoa, delituen biktimen eskubideen, laguntzaren eta babesaren inguruko gutxieneko arauak ezartzen dituena. Zuzentarau horrek Kontseiluaren 2001/220/JAI esparru-erabakia ordeztzen du.

antolatzeke lan handia egin beharko dutela, erakunde horiek baitira hausnarketa-prozesuen gidariak edozein gizartetan. Biktimek eta biktimarioek komunikazio-espazioak izan beharko lituzkete adiskideturako gizarte baterako konpromisoa adierazteko, bizi izandako trauma hutsaltzeko edo ahazteko, jasandako kolpeak biktimarioei itzultzeko tentazioak ezabatuta.

Prozesu hau ezartzeko iradokizunak

- ETak mehatxatutako pertsonen sufrimendu bidegabeba iritzi publikoari aurkeztea eta ezagutaraztea, biktimen ikuspuntuarekin, gertaeren kontakizuna eragindako kaltearen uste sendotik abiatzeko. "Biktimen ikuspuntua bereganatzea beharrezko baldintza da benetako diskurtso etiko baterako, bereziki, indarkeriaren gaiari heldu nahi bazaio. Are gehiago, ziur aski biktimen ikuspegia gehitzeak benetako iraultza etiko bat ekarriko du"³⁶.
- Dagoeneko hasita dauden laguntza psikiatriko-psikologikoak emateko lanekin jarraitu, jazarpen terroristaren eta etengabeko mehatxuaren ondorioz osasun arazoak izan dituen Ertzaintzaren kolektiboko pertsonen laguntza emateko. Luzaroan jasandako larritasun egoera horrek utzi ahal izan ditu, eman dizkiguten testigantza batzuen esanetan, indarkeria horren ondorioz eragindako pertsonen jokoaren hainbat gorabehera.
- Sustatu behar da gizarteak ertzainen senideek jasandako sufrimendua aitor dezala, baita haiek egin behar izan zituzten ukoak ere, haiei ere hedatu zitzaizkienez hasieran, ertzain izateagatik, beraien senideen aurka abian jarritako jazarpena eta erasoak. Aitorpen hori izan da egin ditugun elkarrizketetan gehien adierazitako eskaera, edozein dela ere azkenean aitorpena egiteko aukeratzen den modua. Jakinarazi digutenez, ondo ikusiko lukete kidegoaren gobernu-erakundeak izatea aitortzeko prozesu horren buru.
- Biktimek jasandako erasoak, hertsapenak eta jazarpena ez erlatibizatzea ekidin ezinezko zerbait izan balitz bezala. Biktimarioen gertaeren erantzukizuna ulertzea.
- Jarraitu behar da Ertzaintza eta ertzainak gertuko polizia gisa sustatzeko lanean. Bereziki garrantzitsua da Ertzaintzako emakume eta gizonen aitorpen publikoa sustatzen jarraitzea, estigmatizatuak eta gizartearen esparru askotatik moralki baztertuak izan diren zerbitzari publikoak diren heinean. Polizia-kidegoak gizarte zuzenago baten eraikitzaile moduan ulertu behar dira. Indarkeria terrorista jasan zuten pertsona eta kolektiboak aldarrikatuak izan behar dira, eta, hain zuzen, indarkeria terroristaren biktimen esperientziaren argitan nabarmendu behar da Ertzaintzaren balioa, bere helburuen artean dituen, eta hala lagundu izan duenez, terrorismoaren aurkako borrokan eta askatasun publikoen babesean.
- Aztertu behar da beste autonomia-erkidego batzuetako gobernuen erakundearteko ekintzak egiteko aukera, edo Gobernu zentralarekin, Ertzaintzak terrorismoaren aurkako borrokan izandako zeregina aldarrikatu dadin. Gure elkarrizketatu batzuek agerian jarri dutenez, Euskadiko Autonomia Erkidegoaren kanpoan ez dute ondo ezagutzen kidegoak egiten duen lana eta zer esanahi duen ETaren aurkako borrokan.
- Gure elkarrizketatu batzuek (hala jardunean diren ertzainak nola bajaran edo erretiratuta daudenak), maila desberdinetan, jakinarazi dute erakundeengandik nolabaiteko babesgabetasun-sentsazioa jaso zutela eraso terroristaren urte latzenetan beren lana betetzen ari zirenean, eta laguntzan gabeziak izan direla ondorengo laguntza psikoterapeutikoan. Gure gomendioa zera da: ertzainen kolektiboarekin (jardunean egon nahiz ez) harremanak izateko tresnak ezartzea, atsekabe hori hautemateko eta, egokitzat jotzen bada, berori arintzeko neurriak abiarazteko.
- Ertzaintzaren biktimen ikuspuntua azaltzen duten eta herritarrengan enpatia sortzen laguntzen duten fikzio-lanak eta arte-sorkuntzakoak sustatzea.
- Erakunde publikoek bizikidetzat zibikorako kultura leheneratzeko lanean jarraitzea, eta kultura horri kalte egin eta txosten honetan salatu diren praktikak gaitzesten jarraitzea.
- Txosten honen edukia hedatzea, bertan jasotzen diren testigantzei eta jazarpen praktiken bidez

36 Bilbao, Galo eta Etxeberria, Xabier. *La presencia de las víctimas del terrorismo en la educación para la paz en el País Vasco*, Bilbo: Bakeaz, 2005, 34. or.

urratutako giza eskubideen salaketari ahotsa eman nahian. Gogora MEMORIAREN, BIZIKIDETZAREN ETA GIZA ESKUBIDEEN INSTITUTUAK ekarpen baliotsua egin dezake topaketak, bizipenen trukaketa eta eztabidak dinamizatzeko, terrorismoaren eraso jasan eta eskolta eduki behar izan zuten pertsonen errealitatea gizarte osoari ezagutarazteko.

- Ikerketa-lan honen helburu berdinak dituzten elkarten arteko topaketak sustatzea, memoria, justizia eta gizarte-adiskidetze faseei edukia eman behar dien iritzi-aniztasun sortzaileari ahotsa emateko.
- ETako kideak edo mehatxatzen zuen inguruneko kideak izan ziren eta orain autokritika egiten duten pertsonen testigantzak iritzi publikoari eskaintzea. Biktimei eta gizartearen bizikidetzatza demokratikoari eragindako kaltea aintzatesteko prozesuan komenigarria da hausnarketa-guneak izatea, giza eskubideen urraketan parte hartu zutenek publikoki egin dezaten itzultzeko bidea.

7. Bibliografia

Arartekoa, *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta. Arartekoak Legebiltzarrari egindako txosten berezia*, Vitoria-Gasteiz: Herriaren defendatzailea-Defensoría del pueblo, 2009ko ekaina.

Arendt, Hannah "Comprensión y política (Las dificultades de la comprensión)". Hemen: *Daimon, Revista de filosofía*, 26 zk., 2002, 17-18. or.

Arendt, Hannah. *Eichmann en Jerusalén*, Bartzelona: DeBolsillo, 2009.

Azurmendi, José Félix, *ETA de principio a fin. Crónica documentada de un relato*. Donostia: ttartalo, 2014.

Bilbao, Galo eta Etxeberria, Xabier. *La presencia de las víctimas del terrorismo en la educación para la paz en el País Vasco*, Bilbo: Bakeaz, 2005.

Dávila, Cirilo. *Historia de la policía autónoma vasca (1936-2006)*. Bilbo: Elea Argitaletxea, 2006.

Etxeberria Mauleón, Xabier; *Dinámicas de la memoria y víctimas del terrorismo*, Bilbo: Bakeaz, 2007.

Gómez Isa, Felipe. "El derecho de las víctimas a la reparación por violaciones graves y sistemáticas de los derechos humanos". Hemen: Gómez, F. (zuz.). *El derecho a la memoria*, Bilbo: Pedro Arrupe Giza Eskubideen Institutua, Deustuko Unibertsitatea, 2006, 23-75. or.

Joinet, Louis. *La cuestión de la impunidad de los autores de violaciones de los derechos humanos (civiles y políticos)*. Amaierako txostena, gutxiengo bereizkeriaren eta babesaren prebentziorako azpibatzailearen 1996/119 erabakiaren aplikazioan, 1997. Hemen eskuragarri:<http://www.derechos.org/nizkor/doc/joinete.html>

Martín-Peña, Javier. *El acoso y la violencia psicológica aplicada por el entramado terrorista en Euskadi: Análisis psicosocial de sus componentes y efectos*, Bartzelonako Unibertsitatean defendatutako doktorego-tesia, 2011.

Martín-Peña, Javier; Opatow, Susan y Rodríguez-Carballeira, Álvaro. "Amenazados y víctimas del entramado de ETA en Euskadi: un estudio desde la teoría de la exclusión moral". Hemen: *Revista de psicología social*, 26:2, 2011.

Martínez de Bringas, Asier. "De la ausencia de recuerdos y otros olvidos intencionados. Una lectura política de los secuestros de la memoria". Hemen: Gómez, F. (zuz.). *El derecho a la memoria*, Bilbo: Pedro Arrupe Giza Eskubideen Institutua, Deustuko Unibertsitatea, 2006, 267.-294. or.

Múgica Munárriz, Guillermo. "Algunos retos y tareas de un futuro post-ETA". Hemen: Duplá, A. eta Villanueva, J. (koord.). Parrilla, 2009, 119.-137. or.

Nordquist, Kjell Åke. "¿La verdad de quién? ¿Cuál reconciliación? Sobre la reconciliación como concepto político". Hemen: *Estudios de filosofía*, 2008, 491.-497. or.

Pérez, Kepa. *La violencia de persecución en Euskadi*, Bilbo: ADDH eta Eusko Jaurlaritza, 2005.

